

Beter een werkende buur dan een luie vriend?

De invloed van sociaal kapitaal
op de arbeidsvisie van langdurig bijstandsafhankelijken

Masterthesis

Student: Rosine Lems (3242226)

Datum: 01-07-2011

Begeleiders: Drs. Peter Bos
Dr. Ruud Abma

Opleiding: Arbeid Zorg en Welzijn: Beleid en Interventie
Faculteit Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht

Voorwoord

Voor u ligt het eindresultaat van mijn afstudeeronderzoek. Vijf maanden lang heb ik met veel plezier gewerkt aan dit laatste project van mijn studie in de sociale wetenschappen. Het is een erg leerzaam project geweest; ik heb mijn eigen schrijfvaardigheden verder kunnen ontwikkelen en belangrijke onderzoekservaring opgedaan. Toch is er iets anders dat mij in het bijzonder heeft aangesproken, namelijk de kennis en ervaring uit de praktijk. Voor mijn onderzoek heb ik 27 mensen geïnterviewd die al langere tijd in de bijstand zitten. Ik vond het geweldig om zoveel verschillende mensen te ontmoeten, in zoveel verschillende situaties en met zoveel verschillende verhalen. Door het ontmoeten van deze werklozen in hun eigen huis en door de gesprekken die ik met hen heb gevoerd, kon ik een glimp opvangen van de complexe problematiek waarmee de meesten van hen te maken hebben. Dit heeft mij enorm geïnspireerd bij het schrijven van deze thesis. Ik ben dank verschuldigd aan alle respondenten die mij en mijn medestudenten hun persoonlijke verhaal wilden vertellen. Zonder hen was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Graag wil ik nog enkele mensen bedanken voor hun hulp bij het schrijven van deze masterthesis. In de eerste plaats Peter Bos voor zijn betrokkenheid, zijn kritische blik en zijn goede tips. Ook Ruud Abma wil ik bedanken voor zijn opbouwende kritiek in de laatste fase van het schrijven. Daarnaast wil ik mijn medestudenten Saskia, Stephanie en Wendy bedanken voor hun feedback tijdens de bijeenkomsten, maar ook voor de gezelligheid en het uitwisselen van ervaringen. Ten slotte wil ik mijn ouders bedanken voor het meelesen en corrigeren, en zowel hen als mijn vriend Lennart voor de ondersteuning tijdens het hele proces.

Rosine Lems

Ermelo, juli 2011

Wanneer twee vrienden samen zijn en een van beiden valt,
helpt de ander hem weer overeind,
maar wie alleen is en ten val komt is beklagenswaardig,
want hij heeft niemand die hem op de been helpt.

Salomo, Prediker 4:10

Inhoud

Samenvatting	1
1. Inleiding	2
1.1 <i>Probleemstelling</i>	2
1.2 <i>Noodzaak van onderzoek</i>	3
1.3 <i>Doelstelling</i>	4
2. Theoretische verkenning	5
2.1 <i>Achtergrond</i>	5
2.2 <i>Theoretisch kader</i>	6
2.2.1 <i>Sociaal kapitaal: toegang tot informatie en belangrijke personen</i>	7
2.2.2 <i>Sociaal kapitaal: praktische hulp</i>	10
2.2.3 <i>Sociaal kapitaal: de norm om te werken</i>	12
2.3 <i>Onderzoeksvraag</i>	14
2.3.1 <i>Vraagstelling</i>	14
2.3.2 <i>Verwachtingen</i>	15
3. Onderzoeksopzet	17
3.1 <i>Operationalisering</i>	17
3.1.1 <i>Afhankelijke variabele</i>	17
3.1.2 <i>Onafhankelijke variabelen</i>	17
3.1.3 <i>Controlevariabelen</i>	19
3.2 <i>Onderzoeksmethode</i>	20
3.3 <i>Beschrijving van de data</i>	20
3.4 <i>Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie</i>	23
3.4.1 <i>Wetenschappelijke relevantie</i>	23
3.4.2 <i>Maatschappelijke relevantie</i>	24
3.5 <i>ASW-verantwoording</i>	25
4. Analyse	26
4.1 <i>Arbeidsvisie en de SES van de sociale omgeving</i>	26
4.2 <i>Arbeidsvisie en praktische hulpbronnen</i>	28
4.3 <i>Arbeidsvisie en de norm om te werken</i>	29
4.4 <i>De totale invloed van sociaal kapitaal op arbeidsvisie</i>	31
5. Conclusie	36
5.2 <i>Discussie</i>	38
5.3 <i>Beleidsimplicaties en vervolgonderzoek</i>	40
6. Literatuurlijst	42

Samenvatting

Werkloosheid vormt al jaren een hardnekkig probleem in westerse verzorgingsstaten. Al sinds de 19^e eeuw zijn maatregelen ingevoerd om armen te ondersteunen en om arbeiders te beschermen tegen het risico van werkloosheid. Nog steeds is echter een groot aantal mensen financieel afhankelijk van een bijstandsuitkering en blijven beleidsmakers zoeken naar methoden om dit aantal terug te dringen.

In deze masterthesis is onderzoek gedaan naar de arbeidsvisie van langdurig bijstandafhankelijken – d.i. hun arbeidsethos, verwachting om werk te vinden en de mate van actief zoekgedrag. Daarbij is specifiek gekeken welke invloed hun sociaal kapitaal heeft op deze visie. Drie soorten sociale hulpbronnen zijn onderscheiden: de toegang tot informatie of belangrijke personen die het sociale netwerk kan verschaffen; de praktische hulpbronnen waartoe een sociaal netwerk toegang geeft; en de arbeidsnormen die heersen in het sociale netwerk. Uit eerder onderzoek is naar voren gekomen dat vooral netwerkliden met een hoge sociaaleconomische status toegang kunnen geven tot informatie over beschikbare banen of tot personen die invloed hebben op het wervingsproces. Daarnaast is uit de literatuur gebleken dat de mate waarin iemand toegang heeft tot praktische hulpbronnen invloed kan hebben op zijn baankansen. Ten slotte bleek dat de normen die in een sociaal netwerk bestaan een sterke invloed kunnen hebben op het gedrag van de leden van dat netwerk; zo kan een heersende norm met betrekking tot arbeid van invloed zijn op de visie die een werkloze zelf heeft op werk.

In dit onderzoek is geschat in hoeverre deze drie vormen van sociale hulpbronnen invloed hebben op de arbeidsvisie van langdurig uitkeringsafhankelijken. Hiervoor is een mondelinge enquête afgenomen onder 203 bijstandcliënten in Enschede en Utrecht. Hierbij zijn gegevens verzameld over hun re-integratieproces, hun maatschappelijke activiteiten en hun visie op arbeid. Daarnaast werd gevraagd naar de werksituatie en het arbeidsethos van personen in de sociale omgeving en naar de mate waarin men hulp kon verwachten van personen in zijn omgeving. Door middel van verschillende regressieanalyses is vervolgens de correlatie geschat tussen de verschillende vormen van sociale hulpbronnen en de arbeidsvisie van werklozen.

De analyses laten geen enkele significante correlatie zien. Hoewel de verschillende sociale hulpbronnen een positief effect blijken te hebben op de arbeidsvisie, zijn de verbanden aanzienlijk kleiner dan verwacht en kunnen er geen eenduidige conclusies getrokken worden. De etniciteit van de werkloze, de bijstandsduur en het hebben van een sollicitatieplicht bleken wel de arbeidsvisie wel significant te beïnvloeden. Nadere analyse wees echter uit dat er toch een verband lijkt te bestaan tussen de sociale omgeving van een werkloze en zijn arbeidsvisie: het arbeidsethos van personen in de naaste omgeving van de respondent bleek een significante voorspeller te zijn van zijn eigen arbeidsethos. Het eigen arbeidsethos bleek vervolgens invloed te hebben op de mate van actief zoekgedrag en de verwachting om werk te vinden.

Al met al lijkt dit onderzoek te wijzen op een invloed van de sociale omgeving bij het re-integratieproces van langdurig werklozen, maar wordt hiervoor nog geen sluitend bewijs gegeven. Meer onderzoek is nodig om te bepalen in hoeverre er daadwerkelijk sprake is van sociale beïnvloeding van het arbeidsethos en hoe beleidsmakers en re-integratiebegeleiders hierop in kunnen spelen.

1. Inleiding

1.1 Probleemstelling

Al sinds het eerste begin van de westerse verzorgingsstaat houden beleidsmakers zich bezig met vraagstukken van werkloosheid. In de 19^e eeuw werden al regelingen getroffen om armen bijstand te geven – zo werd de armenzorg in Nederland voor het eerst landelijk geregeld in de Armenwet van 1854 en had Engeland tot 1834 verschillende Poor Laws. In het begin van de 20^e eeuw ontstonden ook verzekeringen tegen werkloosheid: Frankrijk introduceerde in 1905 de eerste werkloosheidsverzekering, en rond het begin van de Tweede Wereldoorlog was in alle OECD-landen behalve Australië een dergelijke verzekering ingevoerd (Pierson, 2007: 110). Na de Tweede Wereldoorlog breidde de bescherming tegen werkloosheid en armoede zich verder uit, totdat de omvangrijke sociale zekerheidsstelsels in de jaren '70 voor te grote staatstekorten zorgden en verzorgingsstaten in veel westerse landen zich moesten terugtrekken. Steeds meer critici betoogden dat burgers teveel in de watten werden gelegd door de hoge uitkeringen, waardoor werklozen lui zouden worden en de verstrekte uitkeringen een te hoge kostenpost zouden zijn (Offe, 2006; Pierson, 2007). Sindsdien hebben overheden steeds meer geprobeerd zoveel mogelijk burgers te laten werken. Dit gebeurde in de eerste plaats om de uitgaven van de verzorgingsstaat in te perken, maar tegelijk ook vanwege een groeiend bewustzijn van het belang van werken voor de burger zelf; een betaalde baan biedt niet alleen inkomen, maar kan mensen ook zelfvertrouwen, ontplooiingsmogelijkheden en meer sociale contacten geven, en daarmee ook meer tevredenheid met het leven (Van Echelt & Hoff, 2008). Zodoende werden uitkeringen verlaagd, toegangscriteria verscherpt en werd steeds meer actief arbeidsmarktbeleid ontwikkeld. Werklozen kregen meer plichten om te solliciteren of een opleiding of training te volgen om de eigen arbeidsmarktkansen te verhogen.

Toch is het probleem van werkloosheid nog lang niet uitgebannen. Recentelijk heeft de economische crisis het probleem van werkloosheid zelfs weer versterkt; volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (2011a) steeg het aantal werklozen van 300.000 in 2008 (3,8% van de totale beroepsbevolking) naar 426.000 in 2010 (5,4% van de beroepsbevolking). Aan het eind van 2010 ontvingen in Nederland ruim 310.000 mensen een WWB-uitkering, waarvan het grote merendeel (zo'n 80%) al langer dan een jaar recht heeft op een bijstandsuitkering (CBS, 2011b).

1.2 Noodzaak van onderzoek

Hoewel werkloosheid problematisch is voor alle mensen die ermee te maken krijgen, kan vooral langdurige werkloosheid een ernstig probleem vormen. Mensen die al lange tijd werkloos zijn en leven van een uitkering, lopen het risico om te blijven hangen in een negatieve spiraal: zij kunnen geen werk vinden, raken hun zelfvertrouwen kwijt, vinden het daarvoor nog moeilijker om te solliciteren en zullen nog minder op zoek gaan naar een nieuwe baan (Van Echelt, 2010). Langdurige werkloosheid kan op deze manier een groter probleem vormen dan het op het eerste gezicht lijkt. Om deze reden is het belangrijk te onderzoeken welke factoren kunnen bijdragen aan de motivatie van langdurig uitkeringsafhankelijken om op zoek te gaan naar werk en welke omstandigheden deze motivatie juist negatief beïnvloeden.

In deze masterthesis zal onderzoek worden gedaan naar de arbeidsvisie van langdurig bijstandafhankelijken. Hoeveel belang hecht men aan het hebben van een betaalde baan, in welke mate is men op zoek naar werk en hoe groot is de verwachting van een werkloze om weer werk te vinden? Mogelijk houdt een negatieve arbeidsvisie een werkloze lang vast in een bijstandssituatie, terwijl werklozen met een meer positieve arbeidsvisie gemakkelijker een weg terug vinden naar de arbeidsmarkt. Door meer kennis te vergaren over factoren die bijdragen aan de arbeidsvisie van langdurig bijstandafhankelijken kunnen beleidsmakers worden geholpen bij vraagstukken met betrekking tot re-integratie. Dit onderzoek kan daarmee helpen bij het terugdringen van de grote aantallen werklozen die lang in een bijstandssituatie blijven hangen. Dit zal niet alleen de overheidsfinanciën ten goede komen, maar werklozen kunnen zelf ook profijt hebben van verbeteringen in hun re-integratiebegeleiding.

Hoewel talloze factoren kunnen bijdragen aan een positieve dan wel negatieve arbeidsvisie, zal in deze thesis specifiek worden ingegaan op de rol van de sociale omgeving. Op welke manier wordt een bijstandafhankelijke beïnvloed door de verwachtingen van zijn familie en vrienden in het al dan niet zoeken naar werk? Hangt zijn verwachting om werk te vinden ook af van de mogelijkheden die zijn sociale netwerk te bieden heeft? En in welke mate kan praktische steun van familie of vrienden bijdragen aan actief zoekgedrag?

1.3 Doelstelling

In deze masterthesis zal worden onderzocht in welke mate het sociaal kapitaal van een werkloze invloed heeft op diens arbeidsvisie – zijn ideeën over betaald werk, zijn verwachtingen om werk te vinden en de mate van actief zoekgedrag. Dit onderzoek beoogt in de eerste plaats de bestaande wetenschappelijke kennis aan te vullen met betrekking tot factoren die ertoe bijdragen dat langdurig werklozen vast blijven zitten in een nadelige situatie en factoren die hen juist aanzetten tot actie. Veelvuldig zijn individuele eigenschappen in verband gebracht met het arbeidsethos of de arbeidsmarktkansen van werklozen (o.a. Wanberg, Glomb, Song & Sorenson, 2005; Van Echelt & Hoff, 2008). Toch kan ook de sociale omgeving van langdurig werklozen een sterke invloed hebben op hun houding ten aanzien van betaald werk. Door de invloed van hulpbronnen op de arbeidsvisie van werklozen te meten, kan inzicht worden verkregen in de achterliggende mechanismen die langdurig werklozen belemmeren of juist stimuleren om werk te vinden.

Daarnaast heeft dit onderzoek tot doel kennis op te leveren die in de praktijk kan worden toegepast; in hoeverre moet er in het re-integratiebeleid aandacht zijn voor de sociale omgeving? Moeten werklozen worden gestimuleerd om hun sociale netwerk in te zetten bij de zoektocht naar werk? Of biedt het sociale netwerk van kwetsbare groepen – bijvoorbeeld laagopgeleiden en allochtonen – onvoldoende bruikbare hulpbronnen, zodat de ongelijkheid in arbeidskansen op een andere manier aangepakt moet worden? Aan dergelijke vragen hoopt dit onderzoek tegemoet te komen.

Deze masterthesis is onderdeel van een onderzoek aan de Universiteit Utrecht, dat deel uitmaakt van het interdisciplinaire onderzoeksprogramma Re-integratie Verbeteronderzoek (RVO). Dit programma onderzoekt de institutionele, sociale en werkomgeving van langdurig bijstandsafhankelijken, om een beeld te krijgen van de mogelijkheden van deze onderzoeksgroep om te re-integreren op de arbeidsmarkt (RVO, 2008). Het RVO wordt gesubsidieerd door Stichting Instituut Gak (SIG), een organisatie die door het verstrekken van subsidies wil bijdragen aan de kwaliteit van sociale zekerheid in Nederland (SIG, 2011).

2. Theoretische verkenning

2.1 Achtergrond

Wanneer wordt gesproken over sociaal kapitaal, kan worden gedoeld op heel verschillende betekenissen. Om dit concept te kunnen toepassen is het daarom van belang om eerst een eenduidige definitie vast te stellen. Pierre Bourdieu was één van de eerste onderzoekers die sprak over 'sociaal kapitaal'. In navolging van Max Weber stelde hij dat de samenleving gelaagd is; mensen verschillen in hun beschikking over economisch, politiek en cultureel kapitaal (Bourdieu, 1989, zie ook Ultee, Arts & Flap, 2003). Later introduceerde hij ook het begrip sociaal kapitaal, dat hij omschrijft als *'de verzameling van bestaande of potentiële hulpbronnen die zijn gerelateerd aan het bezit van een duurzaam netwerk van min of meer geïnstitutionaliseerde relaties van een wederzijds kennen of herkennen'* (Bourdieu, 1985: 248). Sociaal kapitaal bestaat volgens Bourdieu dus uit het kapitaal dat men krijgt of kan krijgen door contacten met anderen of door het lidmaatschap van een groep of gemeenschap. Bourdieu noemt twee vormen van sociaal kapitaal: enerzijds kan kapitaal bestaan uit sociale relaties, en anderzijds uit de hulpbronnen waartoe deze relaties toegang geven (Portes, 1998). Terwijl Bourdieu vooral sprak over de economische hulpbronnen waartoe sociale relaties toegang kunnen geven, benadrukt James Coleman (1988) juist de functie van sociaal kapitaal bij het creëren van menselijk kapitaal (d.i. de kennis en vaardigheden waarover een individu beschikt); sociale relaties brengen hulpbronnen voort die het handelen van mensen beïnvloeden. Deze hulpbronnen zijn niet alleen de toegang tot het kapitaal van anderen, maar kunnen ook bestaan in meer abstracte vormen. Zo kunnen vertrouwen en sociale controle en allerlei normen worden gezien als hulpbronnen, omdat dit effecten zijn van het lidmaatschap van een bepaalde sociale groep, waartoe de leden van die groep toegang kunnen krijgen. Met deze omschrijving van sociaal kapitaal heeft Coleman het concept aanmerkelijk breder getrokken.

Volgens Portes (1998) kan sociaal kapitaal op verschillende manieren ontstaan: enerzijds kan de aanwezigheid van normen in een gemeenschap leiden tot de uitwisseling van hulpbronnen. Zo kunnen mensen de zorg voor hun hulpbehoevende familieleden op zich nemen omdat dit in hun sociale omgeving de norm is, of anderen steunen in geval van nood, omdat deze mensen tot de eigen etnische of religieuze groep behoren. In zo'n geval kan worden gesproken van altruïsme; men helpt de ander zonder daar zelf beter van te

willen worden (Engbersen, 2002). Anderzijds kunnen mensen hulpbronnen uitwisselen vanuit een meer instrumentalistisch oogpunt; men helpt een ander vanuit de verwachting er later iets voor terug te krijgen. Hoewel sociaal kapitaal vaak wordt gebruikt als een positieve term, kunnen er ook minder plezierige consequenties aan kleven: behalve sociale controle, praktische steun of toegang tot informatie, kan sociaal kapitaal ook plichten en sociale verwachtingen met zich meebrengen. Leden van een sociale groep of sociaal netwerk zullen immers van de andere leden verwachten dat zij zich aan de heersende normen houden. Bovendien kan de aanwezigheid van negatieve hulpbronnen – of het gebrek aan positieve hulpbronnen – negatieve gevolgen hebben; zo kan de norm om crimineel gedrag te vertonen leiden tot meer misdaden (zie bijvoorbeeld Haynie, 2001) en kan een gebrek aan (goede) connecties mensen buitensluiten van mogelijkheden.

Na Bourdieu en Coleman hebben ook vele anderen definities van sociaal kapitaal gegeven met uiteenlopende betekenissen (zie bijvoorbeeld Baker, 1990; Burt, 2001; Putnam, 1993), maar met de gemeenschappelijke kern dat mensen profijt hebben van hun lidmaatschap van sociale netwerken of andere sociale structuren (Portes, 1998). Niet de kennis of het vermogen van mensen zelf vormt de bron van hun kapitaal, maar de kennis, inspanning of het vermogen van de personen met wie zij relaties hebben. Een samenvattende omschrijving is gegeven door Van der Gaag (2005: 20): *'sociaal kapitaal is de verzameling van hulpbronnen waarover leden van het persoonlijke sociale netwerk van een individu beschikken, welke voor het individu beschikbaar worden als gevolg van de geschiedenis van deze relaties'*. In deze definitie komt duidelijk naar voren dat de hulpbronnen van netwerkleden niet direct in het bezit zijn van het individu, maar wel beschikbaar kunnen worden.

In deze masterthesis zal van deze definitie van sociaal kapitaal worden uitgegaan, waarbij onderscheid zal worden gemaakt tussen (1) hulpbronnen in de vorm van toegang tot informatie of belangrijke personen, (2) praktische hulpbronnen en (3) normen. De laatste categorie wordt hier geschaard onder de noemer hulpbronnen, omdat de norm om te werken of juist om van een bijstandsuitkering te leven bepaalde verwachtingen met zich mee kan brengen die een individu kunnen stimuleren of juist belemmeren om werk te zoeken; in die zin is het een hulpbron bij het zoeken naar werk.

2.2 Theoretisch kader

In deze paragraaf zullen drie manieren worden besproken waarop een netwerk sociaal kapitaal kan bieden dat bruikbaar is voor het zoeken naar werk. In de eerste plaats kan het

sociale netwerk toegang geven tot informatie, bijvoorbeeld over beschikbare banen, en tot belangrijke personen, zoals werkgevers. Ten tweede kan een netwerk een bron zijn van praktische steun, zoals hulp bij het schrijven van sollicitatiebrieven of het verbeteren van de Nederlandse taal. Ten slotte kunnen in een netwerk normen worden overgedragen, in dit geval de norm om betaald werk te verrichten of juist om van een bijstandsuitkering te leven. In de volgende deelparagrafen zullen deze drie mechanismen verder worden uitgewerkt aan de hand van bestaande literatuur over dit onderwerp.

2.2.1 Sociaal kapitaal: toegang tot informatie en belangrijke personen

'It's not what you know, but who you know that matters'. Met deze uitspraak is vaak gewezen op het belang van een uitgebreid sociaal netwerk om iets te kunnen bereiken in het leven (Mouw, 2003). Ook in literatuur betreffende arbeid en werkloosheid is vaak aandacht geweest voor de functie van het sociale netwerk als bron van informatie, waarmee mensen hun arbeidskansen kunnen vergroten. Zo is aangetoond dat een groot deel van de banen wordt gevonden door contacten met vrienden, familie of andere bekenden (onder andere Granovetter, 1994; Wanberg, Kanfer & Banas, 2000). In diverse studies is ook onderzocht of eigenschappen van het sociale netwerk invloed hebben op de toegang die men heeft tot informatie of belangrijke personen, en daarmee op de kansen om werk te vinden (Lin & Dumin, 1986; Montgomery, 1992; Granovetter, 1994), de arbeidsstatus of het salaris (Lin, 1999; Seidel, Polzer & Stewart, 2000; Mouw, 2003) of op de arbeidsparticipatie van mensen (Aguilera, 2002). Wat is nu werkelijk het belang van sociale contacten voor werklozen om toegang te krijgen tot informatie of personen die hen kunnen helpen bij het vinden van werk? En is het belang van een sociaal netwerk voor alle werklozen even groot?

Over het algemeen wordt 'netwerken' gezien als een nuttige manier om werk te vinden of carrière te maken. Toch zijn er verschillende ideeën over de manier waarop sociale netwerken van werklozen invloed hebben op de toegang tot informatie en belangrijke personen en over de sterkte van deze invloed voor hun kansen op de arbeidsmarkt. Coleman (1990) benadrukt dat het beschikken over veel en goede informatie over banen voordelen kan bieden op de arbeidsmarkt; mensen die geen gebruik maken van hun connecties, kunnen daarom kansen op een baan of carrière mislopen. Van Hoye, Van Hooft en Lievens (2009) tonen aan dat naarmate men meer gebruik maakt van sociale contacten om werk te zoeken, men inderdaad vaker een baanaanbod krijgt. Toch wordt niet in alle studies een sterk, positief verband gevonden tussen het gebruik van het sociale netwerk en arbeidskansen. Wanberg et al. (2000) ontdekten bijvoorbeeld dat intensief gebruik van

netwerken bij het zoeken naar werk wel leidt tot het vinden van een baan, maar nauwelijks toegevoegde waarde heeft boven het intensief zoeken met andere methoden. Volgens hen moet de netwerkmethodede daarom niet worden overschat, maar eerder worden gebruikt als *aanvulling* op andere manieren om werk te zoeken.

Het zoeken naar werk via het sociale netwerk is volgens Griffeth, Hom, Fink en Cohen (1997) onder andere effectief doordat bekenden de werkzoekende gedetailleerde informatie kunnen geven over beschikbare banen. Aguilera (2002) voegt hieraan toe dat mensen door vriendschapsnetwerken vaak sneller banen kunnen vinden die goed aansluiten bij hun voorkeuren en vaardigheden dan wanneer alleen formele methoden worden gebruikt om werk te zoeken; vrienden zouden de betere banen reserveren voor mensen in hun netwerk. Volgens Granovetter (1973) en Burt (2001) hoeft men geen sterke band te hebben met vrienden of kennissen om via hen toegang te krijgen tot informatie of belangrijke personen; zij laten zien dat juist zwakke relaties belangrijk zijn voor het vinden van werk. Het idee hierachter is dat mensen die een sterke relatie met elkaar hebben, geneigd zijn om op elkaar te lijken. Zij hebben vaak dezelfde vrienden en komen vaak op dezelfde plaatsen; zij wonen bij elkaar in de buurt, zitten op dezelfde school, werken bij dezelfde organisatie enzovoort (Feld, 1981). Hierdoor blijft bestaande informatie binnen het netwerk rouleren, terwijl er weinig nieuwe informatie binnenkomt. Mensen die een minder sterke band hebben, zullen vaker beschikken over verschillende informatie en lid zijn van verschillende netwerken, zo legt Granovetter uit. Hierdoor zullen contacten met vage bekenden (door Granovetter 'weak ties' genoemd) vaak nieuwere en meer nuttige informatie opleveren dan contacten met goede vrienden. Hoewel zwakke banden effectiever zijn, is het echter mogelijk dat veel mensen gemakkelijker gebruik maken van sterke relaties wanneer zij informatie zoeken (Van Hove et al., 2009). Om allerlei vage bekenden, oud-collega's en vrienden van vrienden in te schakelen, is namelijk zelfvertrouwen en extravertie nodig (Wanberg et al., 2000).

Zoals elke samenleving ongelijkheid kent in economisch kapitaal en elke gemeenschap verschillen kent in menselijk kapitaal, zo bestaat er ook ongelijkheid in de hoeveelheid en kwaliteit van sociaal kapitaal dat mensen bezitten (Burt, 1992; Ultee, Arts & Flap, 2003, Van der Gaag, 2005). Lin (2000) verklaart de ongelijkheid in het sociaal kapitaal van mensen aan de hand van twee principes. In de eerste plaats spelen bestaande sociale structuren een belangrijke rol; historische gebeurtenissen hebben een klassenstructuur aangebracht in de samenleving en bestaande instituties – bijvoorbeeld scholen – zorgen ervoor dat er een zekere gelaagdheid blijft bestaan. De klasse waartoe men behoort

bepaalt voor een deel de mogelijkheden die men heeft en de personen die men kan ontmoeten. Daarnaast blijken mensen geneigd te zijn om vrienden met gelijke eigenschappen in hun sociale netwerk te hebben; zo hebben laagopgeleiden vaak vrienden met een lage opleiding, terwijl hoogopgeleiden juist meer contacten hebben met andere hoogopgeleiden (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001).

Zo kan ongelijkheid ontstaan in de toegang die men heeft tot hulpbronnen in het netwerk. Het sociaal kapitaal waarover iemand kan beschikken, hangt namelijk af van de hulpbronnen die in zijn netwerk beschikbaar zijn. Laagopgeleide vrienden zullen bijvoorbeeld minder vaak informatie hebben over banen met een hoge status of met relatief hoge lonen, dan vrienden met een hoger opleidingsniveau. Uit onderzoek van Fernández-Kelly (1995) bleek ook dat werkloze jongeren die veel werkloze vrienden hebben, minder kans hebben dan anderen om werk te vinden. Wellicht ontbreekt het hun aan goede informatiebronnen. Aguilera (2002) legt bovendien uit dat de toegang tot informatie niet voor iedereen gelijk is door verschillen in de kwaliteit, grootte en diversiteit van sociale netwerken. Uit zijn onderzoek bleek dat sociaal kapitaal – gemeten in termen van de grootte, kwaliteit en diversiteit van een vriendschapsnetwerk – een positieve invloed heeft op de arbeidsparticipatie van mensen. Vooral het hebben van leidinggevende vrienden of vrienden met een zelfstandig beroep bleek een positieve invloed te hebben. Deze contacten kunnen vaak diverse en kwalitatief goede informatie bieden, zo verklaart Aguilera deze bevinding. Ook McDonald, Lin en Ao (2009) laten zien dat uitgebreide sociale netwerken en netwerken die toegang geven tot personen met prestigieuze arbeidsposities veel informatie over beschikbare banen opleveren. Meer specifiek stellen Van Hove et al. (2009) dat hoe meer personen in het netwerk van een werkzoekende een hoge status hebben – een hoge opleiding, hoge baan en hoge algemene status – des te meer profijt hij zal hebben van zijn netwerk bij het zoeken naar een baan.

Uit dit literatuuroverzicht kan worden opgemaakt dat het sociale netwerk toegang kan geven tot informatie of belangrijke personen – bijvoorbeeld personen die invloed hebben op de personeelswerving van een bedrijf – waardoor de baankansen van een werkloze kunnen worden verhoogd. De mate waarin het netwerk bruikbaar is lijkt daarbij af te hangen van de kwaliteit van contacten; met name familie, vrienden of kennissen met een hoog opleidingsniveau of met een prestigieuze baan lijken een belangrijke bron van nuttige informatie te zijn. Personen met een hoge sociaal-economische status zullen vaker contacten hebben met invloedrijke werkgevers en beschikken over meer informatie over beschikbare, wenselijke banen dan mensen met een lagere status. Werklozen zullen bij het

zoeken naar werk daarom vooral profijt hebben van familieleden, vrienden of kennissen met een hoog opleidingsniveau en een goede baan.

2.2.2 Sociaal kapitaal: praktische hulp

Niet alleen de connecties van familie, vrienden en kennissen, maar ook de mate waarin zij praktische hulp kunnen bieden, kan van invloed zijn op de arbeidskansen van werklozen. Zo kunnen familieleden, vrienden en kennissen een werkloze helpen met allerlei praktische zaken die van belang zijn bij de zoektocht naar werk. Een vriend kan bijvoorbeeld advies geven over het schrijven van een sollicitatiebrief of het voeren van een sollicitatiegesprek; of een familielid kan op de kinderen passen, waardoor de werkzoekende meer mogelijkheden heeft om van huis te zijn. Mogelijk bepaalt de aanwezigheid van dergelijke hulpbronnen voor een deel de snelheid en het gemak waarmee iemand werk vindt.

Van der Gaag (2005) legt uit dat praktische hulpbronnen erg bruikbaar zijn wanneer een individu zelf de hulpbronnen – ruimte, tijd of vaardigheden – mist die hij nodig heeft om een bepaald doel te bereiken. Hij kan zich dan wenden tot instituties om het doel te bereiken, maar vaak is het goedkoper en laagdrempeliger om een vriend of kennis met de benodigde vaardigheden in te schakelen. In een sociaal netwerk zijn immers meer diverse hulpbronnen aanwezig dan alleen de persoonlijke hulpbronnen waarover een individu beschikt. Hoewel in de vorige paragraaf bleek dat vooral zwakke relaties worden gezien als belangrijke bron van informatie, lijken voor het verkrijgen van praktische steun juist vooral sterke relaties en dichte netwerken nodig te zijn. Zo legt Coleman (1988) uit dat in dichte netwerken veel solidariteit kan bestaan, omdat veel mensen elkaar kennen en normen uitwisselen. In veel sociale netwerken bestaat een norm van wederkerigheid, waardoor mensen gemakkelijk bereid zijn anderen in hun netwerk te helpen; zij verwachten daarvoor later weer iets terug te krijgen (zie ook Portes, 1998). Dit hoeft echter niet per se direct en op dezelfde manier te gebeuren, maar kan ook een tegenprestatie op een later moment zijn, of bijvoorbeeld in de vorm van respect. Mensen die een sterke relatie met elkaar hebben of deel uitmaken van een hecht netwerk zullen de kans groot achten dat zij in de toekomst met elkaar te maken zullen hebben, waardoor zij erop kunnen vertrouwen dat zij voor hun steun later iets zullen terugkrijgen. Dit maakt mensen bereid anderen te helpen zonder daarvoor formele afspraken over – bijvoorbeeld – financiële beloningen te maken (Axelrod, 1984; Van der Gaag, 2005). Wanneer een dergelijke norm van wederkerigheid of sociale verplichting ontbreekt, bijvoorbeeld wanneer iemand deel uitmaakt van sterk

gefragmenteerde netwerken met weinig sociale controle, kan dit andersom leiden tot een gebrek aan sociale steun (Parks-Yancy, DiTomaso & Post, 2009).

De mate waarin werklozen toegang hebben tot praktische hulpbronnen hangt af van allerlei factoren. Zo kan de omvang van het sociale netwerk en de mate waarin men een beroep kan doen op personen uit het netwerk van invloed zijn op de hoeveelheid sociale steun die men ontvangt. Uit onderzoek blijkt echter dat juist werklozen vaak een zwakke sociale positie hebben ten opzichte van werkenden; doordat zij niet deelnemen aan het arbeidsproces hebben zij minder dagelijkse contacten en zijn zij vaker sociaal geïsoleerd (Tazelaar & Sprengers, 1984; Hoff, 1998). Wanneer iemands sociale positie verzwakt, heeft hij ook minder personen om zich heen om hulpbronnen mee uit te wisselen. Hierdoor wordt het voor hem steeds moeilijker om sociale steun en praktische hulp te ontvangen van zijn sociale netwerk (Schuyt & Voorham, 2000). Zo kan een vicieuze cirkel ontstaan, waarin degenen met weinig hulpbronnen steeds verder vervallen in sociale isolatie, terwijl personen met veel en bruikbare hulpbronnen juist steeds betere levenscondities verwerven (Flap & Tazelaar, 1988; Hortulanus, Machielse & Meeuwesen, 2003).

Niet alleen de omvang van het netwerk, maar ook de kwaliteit ervan kan invloed hebben op de mate waarin werklozen toegang hebben tot praktische hulpbronnen. Zo laat Pinkster (2008; 2009) zien dat, hoewel burens een belangrijke bron kunnen zijn van sociale steun, mensen in achterstandswijken vaak weinig bruikbare contacten hebben. Pinkster wijst hier op de sociale isolatiehypothese, die stelt dat het mensen met een laag inkomen vaak ontbreekt aan goede baankansen, omdat zij voornamelijk omgaan met buurtbewoners die ook een zwakke arbeidsmarktpositie hebben. Wanneer een werkloze vooral door – arme – buurtbewoners wordt geholpen bij het zoeken naar werk, kan dit leiden tot negatieve arbeidsuitkomsten, zoals het vinden van een slecht betaalde baan. Net als bij het verkrijgen van informatie over beschikbare banen, zal de bruikbaarheid van sociale steun dus voor een deel afhangen van de sociaal-economische status van de aanbieder; vrienden of kennissen met een goede opleiding of veel werkervaring zullen bijvoorbeeld nuttiger advies kunnen geven over het voeren van een sollicitatiegesprek. Dit wordt ook wel de 'sociale hulpbronnenhypothese' genoemd; naarmate men een hogere positie (via zijn netwerk) kan bereiken, des te groter is zijn kans om een goede baan te vinden (Lin & Dumin, 1986). Andersom kan het ontbreken van vrienden of kennissen met een hoge sociaal-economische status leiden tot een gebrek aan steun bij het zoeken naar werk. Zo blijkt uit Amerikaans onderzoek dat Afro-Amerikanen vaak veel minder toegang hebben tot personen met een hoge status dan blanken, waardoor zij ook minder sociale steun

krijgen (Parks-Yancy et al., 2009). Toch zal de status van netwerkliden over het algemeen van minder groot belang zijn voor praktische steun dan voor informatie over beschikbare banen, omdat veel vormen van praktische hulp – denk aan het uitlenen van een auto of het passen op kinderen – kunnen worden verleend door vrienden of bekenden met elk status-niveau. Uit de studie van Wellman en Worley (1990) blijkt ook dat de mate waarin men sociale steun ontvangt niet zozeer afhangt van persoonlijke eigenschappen, maar meer van de aard van relaties. Verschillende soorten relaties kunnen verschillende vormen van sociale steun bieden. Zo geven familieleden vaker en meer diverse vormen van steun – zowel emotioneel als praktisch – terwijl vrienden en kennissen meer gespecialiseerde hulp bieden.

Al met al lijkt de literatuur over sociale steun erop te wijzen dat de mate waarin men toegang heeft tot praktische hulpbronnen – ofwel doordat men zelf over hulpbronnen beschikt, ofwel doordat men via anderen toegang kan krijgen tot benodigde hulpbronnen – van belang is voor verschillende doelen die men wil bereiken. Voor werklozen betekent dit dat hun kans om werk te vinden afhangt van de mate waarin zij toegang hebben tot werkgerelateerde hulpbronnen. Werklozen die zelf beschikken over de vaardigheden en materiële middelen om te solliciteren, of netwerkliden kunnen inschakelen om hen te helpen in hun zoekproces, zullen dus relatief hoge arbeidskansen hebben. Een werkloze die zelf moeite heeft met solliciteren en bovendien geen personen kent die hem kunnen helpen met het schrijven van een sollicitatiebrief, de zorg voor kinderen of het geven van advies over een sollicitatiegesprek, zal juist een relatief lage kans hebben om werk te vinden.

2.2.3 Sociaal kapitaal: de norm om te werken

Een sociaal netwerk kan op verschillende manieren directe hulp bieden bij het zoeken naar werk, zoals is omschreven in de voorgaande twee paragrafen. Toch is het mogelijk dat een werkloze toegang heeft tot relatief veel informatie, belangrijke personen en praktische hulpbronnen, maar deze hulpbronnen niet of nauwelijks inschakelt. Zo zouden sociale relaties ook meer indirect invloed kunnen hebben op de motivatie van werklozen om werk te zoeken, door de normen die in een netwerk bestaan.

In elke gemeenschap of sociale groep bestaan normen. Normen zijn – vaak ongeschreven – gedragsregels, die voorschrijven welk gedrag wordt verwacht van de leden van een groep (Axelrod, 1986). Personen die een norm overtreden kunnen daarvoor worden 'gestraft'; niet alleen door de gedupeerde zelf, maar ook door andere leden van de groep of gemeenschap (Bendor & Swistak, 2001). Effectieve normen kunnen leiden tot

belangrijke sociale hulpbronnen. Zo betoogt Coleman (1988) dat de norm om te handelen in het belang van de groep allerlei collectieve goederen kan voortbrengen, zoals veiligheid. Het bestaan van normen blijkt effectief en soms zelfs noodzakelijk te zijn om gedrag in groepen te reguleren en conflicten te voorkomen (Bendor & Swistak, 2001). Volgens Coleman (1988) kunnen vooral in dichte netwerken effectieve normen worden uitgewisseld; wanneer veel mensen elkaar kennen, zullen zij veel normen gemeenschappelijk hebben en kan overtreders van deze normen sancties worden opgelegd. De sterke sociale controle in dichte netwerken maakt het individuen moeilijk om gedragsregels te overtreden; zij kunnen immers worden gestraft met afwijzing of zelfs verstoting.

Sociale controle kan niet alleen positieve, maar ook negatieve normen in stand houden (Coleman, 1988). Zo stelt Portes (1998) dat in sommige sociale groepen solidariteit bestaat die is gebaseerd op een gemeenschappelijke aversie tegen de rest van de maatschappij. Zo kunnen groepen van sociaal ondergeschikten of etnische minderheden een norm ontwikkelen om niet mee te doen met de meer succesvolle middenklasse; individuen die toch carrière proberen te maken, zullen niet langer bij de groep horen. Op deze manier houden de heersende, negatieve normen de zwakke maatschappelijke positie van de groep in stand. Een gelijksoortig mechanisme is ook veelvuldig aangetoond bij misdadige jongeren; in een vriendengroep kan een norm bestaan om crimineel gedrag te vertonen, wat alle leden van de groep kan aanzetten tot misdaden (Haynie, 2001; 2002).

Op het gebied van arbeid en werkloosheid kunnen in een gemeenschap normen bestaan die bepalen in hoeverre men het belangrijk vindt om te werken en in welke mate men het normaal vindt om van een bijstandsuitkering te leven. Zo kunnen burens een sterke invloed hebben op individuele bewoners, doordat zij bepaalde normen hanteren die bepalen wat in hun buurt normaal wordt gevonden (Unger & Wandersman, 1985). Wanneer binnen een groep of sociaal netwerk veel mensen arm of werkloos zijn, kan dit een negatieve invloed hebben op het gedrag of de arbeidskansen van individuen. Pinkster (2007) noemt dat verklaringen hiervoor vaak zijn gebaseerd op processen van socialisatie: mensen leren van elkaar bepaald gedrag, zoals het – negatieve – arbeidsethos van anderen. Wanneer veel mensen in de sociale omgeving van een individu het onbelangrijk vinden om te werken of het zelfs belangrijk vinden om *niet* te werken, is de kans groot dat het individu zelf ook een negatieve arbeidsnorm zal ontwikkelen. Een dergelijk socialisatieproces kan bijvoorbeeld bestaan in buurten waarin veel armoede of werkloosheid heerst (Lewis, 1968; Musterd & Andersson, 2006; Pinkster, 2009), maar ook in andere sociale structuren blijken heersende arbeidsnormen invloed te hebben op de arbeidssituatie van individuen. Zo laten

Stavrova, Schlösser en Fetchenhauer (2011) zien dat werklozen in landen waar een sterke norm om te werken heerst sterker worden afgekeurd door hun sociale omgeving dan werklozen in landen met een minder sterke arbeidsnorm. De mate waarin werklozen worden afgekeurd door hun sociale omgeving, blijkt weer invloed te hebben op hun tevredenheid met het leven – wat de pogingen die zij doen om weer werk te vinden wellicht zal beïnvloeden. Ook Clark (2003: 346) constateert: 'werkloosheid doet altijd pijn, maar het doet minder pijn wanneer er meer werkloze mensen om je heen zijn'. Hij laat zien dat naarmate het werkloosheidscijfer van anderen in de omgeving hoger is, des te hoger het welzijn is van werklozen. Personen bij wie werkloosheid minder pijn doet, blijken bovendien iets minder vaak te zoeken naar een nieuwe baan en hebben dus een hogere kans om werkloos te blijven (Clark, 2003).

In de gevonden literatuur komt naar voren dat de normen die heersen in de sociale omgeving een sterke invloed kunnen hebben op het gedrag van individuen. Dit betekent enerzijds dat wanneer in een gemeenschap een sterke norm om te werken heerst, de kans voor alle leden van die gemeenschap groot is dat zij ook zullen werken. Anderzijds kan de sociale omgeving ook een negatieve invloed hebben op de arbeidsparticipatie van individuen, wanneer werkloosheid en bijstandsafhankelijkheid algemeen geaccepteerd worden.

2.3 Onderzoeksvraag

2.3.1 Vraagstelling

Zoals in de literatuur naar voren kwam, kunnen personen met een hoog opleidingsniveau, met goedbetaald werk, met veel sociale contacten of met meer praktische hulpbronnen erg belangrijk zijn in het sociale netwerk van een werkzoekende. Zo is het mogelijk dat een netwerk met veel invloedrijke personen en veel praktische hulpbronnen zorgt voor een positieve arbeidsvisie van een werkloze – dat wil zeggen: een sterk arbeidsethos, actief zoekgedrag en een positieve verwachting om werk te vinden – terwijl het ontbreken van dergelijke hulpbronnen kan leiden tot een negatieve arbeidsvisie van de werkloze. Om te toetsen of er werkelijk een verband bestaat tussen de aanwezigheid van sociale hulpbronnen en een sterke arbeidsvisie van werklozen, zal in deze masterthesis een antwoord worden gezocht op de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre heeft de aanwezigheid van sociale hulpbronnen in het sociale netwerk invloed op de arbeidsvisie van langdurig bijstandsafhankelijken?

Bij deze onderzoeksvraag zal onderscheid worden gemaakt tussen verschillende sociale hulpbronnen, namelijk (1) de toegang tot informatie en belangrijke personen, (2) praktische steun en (3) de norm om te werken.

2.3.2 Verwachtingen

In paragraaf 2.2.1 kwam naar voren dat wanneer in het sociale netwerk van een werkloze veel mensen een hoge sociaal-economische status (SES) hebben, zijn gepercipieerde arbeidskansen hoger zullen zijn. Het is te verwachten dat de werkloze hierdoor ook meer waarde zal hechten aan het hebben van een betaalde baan en meer pogingen zal ondernemen om werk te zoeken. Hieruit volgt de eerste hypothese die in deze masterthesis zal worden getoetst:

H1: Naarmate meer personen in de naaste omgeving van een langdurig werkloze een hoge sociaal-economische status hebben, des te positiever zal zijn arbeidsvisie zijn.

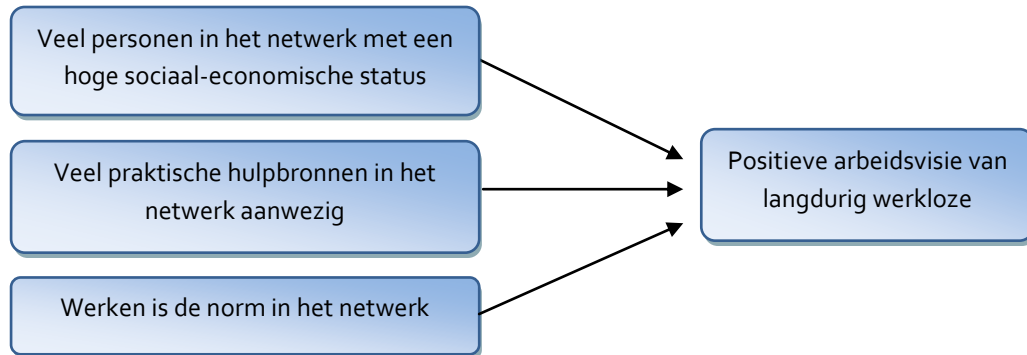
Uit paragraaf 2.2.2 bleek dat praktische hulpbronnen belangrijk kunnen zijn voor het zoeken naar werk, terwijl het ontbreken van dergelijke hulpbronnen juist een belemmering kan vormen in de zoektocht naar werk. Het is dan ook te verwachten dat naarmate een werkloze over meer praktische hulpbronnen beschikt, des te groter hij de kans om werk te vinden zal achten, en des te positiever zijn arbeidsvisie dus zal zijn. Deze verwachting vormt de tweede hypothese:

H2: Naarmate een langdurig werkloze toegang heeft tot meer praktische hulpbronnen, des te positiever zal zijn arbeidsvisie zijn.

Met betrekking tot de norm om te werken kwam in paragraaf 2.2.3 naar voren dat de arbeidsnorm die heerst in een groep of sociaal netwerk een sterke invloed kan hebben op het gedrag van individuen. Zo kan ook verwacht worden dat het aantal mensen in de sociale omgeving van een werkloze dat betaald werk verricht, invloed heeft op diens arbeidsvisie. Wanneer werken de norm is, zal de werkloze een positievere houding hebben ten opzichte van arbeid, zal hij meer moeite doen om een nieuwe baan te vinden en de kans groter achten dat hij werk zal vinden dan wanneer weinig mensen in zijn naaste omgeving werken. Andersom zal het percentage personen in zijn omgeving dat een bijstandsuitkering ontvangt een negatieve invloed hebben op de arbeidsvisie van de werkloze, omdat het leven van een uitkering in zijn sociale netwerk normaler wordt gevonden. Hieruit volgt de derde hypothese die zal worden getoetst:

H3: Naarmate er een sterkere norm bestaat om betaald werk te verrichten in het netwerk van een langdurig bijstandafhankelijke, des te positiever zal de arbeidsvisie van deze werkloze zijn.

De onderzoeksvraag met bijbehorende hypothesen kan als volgt schematisch worden weergegeven, waarbij een positieve relatie tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen wordt verwacht:

3. Onderzoeksopzet

3.1 Operationalisering

3.1.1 Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de arbeidsvisie van langdurig bijstandsafhankelijken. Deze variabele bestaat uit het belang dat een werkloze hecht aan werken, zijn verwachting om weer werk te krijgen en de activiteit van zijn zoekgedrag. De variabele 'arbeidsvisie' is geconstrueerd aan de hand van vragen over de verwachting van de respondent om in de toekomst een betaalde baan te hebben, de ideeën van een respondent over betaald werk en vragen over de activiteiten die de respondent heeft ondernomen om werk te zoeken. De variabelen zijn gemeten in 5-puntsschalen, of zijn zo bewerkt dat ze waarden van 1 tot en met 5 kunnen aannemen. Per respondent zijn eerst de scores op arbeidsethos, de verwachting om werk te vinden en het zoekgedrag berekend. Het arbeidsethos is gevormd door tien items, die een betrouwbaar schaal vormen (Cronbach's Alpha = 0,853). De verwachting om werk te vinden is gemeten met de vraag of men in de toekomst werk denkt te hebben en zo ja, binnen welke tijdsperiode. Het zoekgedrag is gemeten aan de hand van negen items (Cronbach's Alpha = 0,861), plus twee losse variabelen (de vraag of men is ingeschreven bij een uitzendbureau en de vraag of men een CV op internet heeft staan). Een betrouwbaarheidsanalyse van alle items samen geeft een Cronbach's Alpha van 0,871; ook dit is een betrouwbare schaal. De variabele 'arbeidsvisie' is gevormd door het gemiddelde van de scores op arbeidsethos, de verwachting om werk te vinden en het zoekgedrag van respondenten. Om de resultaten iets beter leesbaar te maken, zijn de scores vermenigvuldigd met 10. De variabele 'arbeidsvisie' kan dus waarden aannemen van 10 t/m 50.

3.1.2 Onafhankelijke variabelen

In dit onderzoek richt ik mij op sociaal kapitaal in de betekenis van familie, vrienden en kennissen die toegang geven tot hulpbronnen die kunnen helpen bij het zoeken naar werk of het vinden van werk. Hierbij worden drie soorten hulpbronnen onderscheiden.

Ten eerste is de gemiddelde sociaal-economische status gemeten van personen in de naaste omgeving van de respondent. Hiervoor is respondenten gevraagd naar het opleidingsniveau en het soort werk van personen met wie zij een sterke relatie hebben. Hiermee

heeft elke respondent een score gekregen op 'het gemiddelde opleidingsniveau van de sociale omgeving' en 'de gemiddelde baanstatus van de sociale omgeving'. Gepensioneerde relaties zijn in deze analyse niet meegerekend, alle andere niet-werkenden (zoals arbeidsongeschikten, studenten en huisvrouwen) hebben een score 0 op baanstatus. Daarnaast is respondenten gevraagd of zij iemand kennen die een goede referentie kan geven bij een sollicitatie, iemand die af en toe in de gelegenheid is om iemand aan te nemen op een baan, iemand die echt carrière heeft gemaakt of iemand die een eigen zaak begonnen is. De antwoorden op deze vragen geven, samen met het gemiddelde opleidingsniveau en de gemiddelde baanstatus van personen met wie de respondent een sterke relatie heeft, een score op 'de sociaal-economische status van de sociale omgeving'. Deze variabele kan waarden aannemen van 0 t/m 8. Over de verschillende variabelen is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. De opleidingsniveaus van personen met wie de respondent een sterke relatie heeft, hangen vrij goed met elkaar samen (Cronbach's Alpha = 0,789). De baanstatus van personen in de naaste omgeving van de respondent kennen een iets lagere, maar acceptabele samenhang (Cronbach's Alpha = 0,687). De vragen over werkgerelateerde hulpbronnen hangen nog iets minder met elkaar samen (Cronbach's Alpha = 0,651). De beperkte samenhang is niet verwonderlijk; de variabelen bestaan immers niet uit items die precies dezelfde variabele zouden meten, maar uit losse variabelen die bij elkaar opgeteld worden. Om te zien of de variabelen samen toch de variabele 'SES van de sociale omgeving' kunnen vormen, is echter ook een betrouwbaarheidsanalyse gedaan over alle items samen. Hieruit komt een Cronbach's Alpha van 0,806, wat wijst op een sterk betrouwbare schaal.

Ten tweede is gekeken naar het aantal praktische hulpbronnen waar men toegang toe heeft. Deze variabele werd gemeten door te vragen of de respondent mensen kent die toegang geven tot bepaalde hulpbronnen, ofwel of de respondent zelf beschikt over deze hulpbronnen. Deze hulpbronnen variëren sterk, van werkgerelateerde hulp (bijvoorbeeld: 'kent u iemand die advies kan geven hoe je een goed sollicitatiegesprek moet voeren?') tot financiële hulp (bijvoorbeeld: 'kent u iemand die u een kleine som geld kan lenen?') of hele praktische steun (bijvoorbeeld: 'kent u iemand die op uw kinderen wil passen?'). Wanneer de respondent toegang heeft tot een hulpbron via een persoon met wie hij een sterke relatie heeft, is deze hulpbron iets zwaarder geteld. Het is namelijk te verwachten dat deze hulpbronnen iets gemakkelijker worden ingeschakeld dan wanneer de werkloze bij een minder bekende moet aankloppen voor hulp. Voor elke hulpbron konden respondenten een score van 0 t/m 4 behalen; van alle scores is vervolgens het gemiddelde berekend. Voor

de leesbaarheid zijn ook deze scores worden vermenigvuldigd met 10. De variabele 'praktische hulpbronnen' kan dus waarden aannemen van 0 t/m 40. Een betrouwbaarheidsanalyse wijst uit dat de verschillende items sterk met elkaar samenhangen (een Cronbach's Alpha = 0,907) en kunnen worden samengevoegd tot één variabele (praktische hulpbronnen).

Ten slotte werd onderzocht in hoeverre het in de naaste omgeving van werklozen de norm is om betaald werk te verrichten. Deze variabele is gevormd door te meten welk deel van de personen met wie de werkloze een sterke band heeft, een betaalde baan heeft. Hoewel sommige personen in het netwerk van de werkloze een duidelijke reden kunnen hebben om geen werk te verrichten – bijvoorbeeld wanneer zij een studie volgen, arbeidsongeschikt zijn of zorg voor jonge kinderen dragen – zullen zij worden meegerekend als niet-werkenden. Zij dragen immers niet bij aan de norm om te werken in het netwerk van de werkloze en stimuleren de werklozen daarmee niet om te werken. Het zou zo kunnen zijn dat een werkloze veel vrienden of familieleden heeft die niet kunnen werken, waardoor de werkloze zelf het hebben van een betaalde baan minder hoog zal gaan achten – ook al heeft hij overigens zelf geen duidelijke reden om niet te werken.

3.1.3 Controlevariabelen

Bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag is gecontroleerd op een aantal factoren die invloed kunnen hebben op de arbeidsvisie van langdurig werklozen of op de veronderstelde causale relatie tussen sociaal kapitaal en arbeidsvisie. Ten eerste werd gecontroleerd op enkele algemene eigenschappen, namelijk sekse, leeftijd, etniciteit en opleidingsniveau. Ook het gegeven of de werkloze een sollicitatieplicht heeft, is een belangrijke controlevariabele. Daarnaast is gecontroleerd op de duur van werkloosheid van de respondent. Het is namelijk mogelijk dat de motivatie om werk te zoeken en de verwachting om een baan te vinden verschillen tussen langdurig en minder langdurig werklozen, aangezien de kans om een nieuwe baan te vinden kleiner lijkt te worden naarmate men langer werkloos is (Moerbeek, 2001). Vervolgens werd nagegaan of bepaalde sociale verplichtingen of andere bezigheden een belemmering kunnen vormen voor het zoeken naar betaald werk. Hiervoor zijn twee variabelen gebruikt: heeft de respondent de verantwoordelijkheid voor jonge thuiswonende kinderen of andere hulpbehoevende personen; en heeft men een (deeltijd) betaalde of vrijwillige baan? Hierbij zijn alleen banen meegerekend waaraan men tenminste 8 uur per week besteedt; kleinere baantjes zullen wellicht nauwelijks een obstakel vormen voor het zoeken naar een (grotere) betaalde baan. Op beide variabelen kunnen respondenten een score 0 of 1 hebben.

3.2 Onderzoeksmethode

In deze masterthesis is een empirisch-analytisch kwantitatief onderzoek uitgevoerd. De populatie waarop het onderzoek zich richtte bestond uit langdurig bijstandsafhankelijken. De onderzoekspopulatie werd gevormd door een steekproef van langdurig bijstandsafhankelijke personen in Enschede en Utrecht. Langdurig werklozen uit het persoonsbestand van de gemeente Utrecht zijn voor medewerking benaderd door middel van een schriftelijke uitnodiging. Dit zijn personen die een jaar of langer een WWB-uitkering ontvangen en een sollicitatieplicht hebben, of vanwege een zorgtaak ontheffing hebben gekregen van hun sollicitatieplicht. Respondenten konden zelf aangeven of zij wilden meewerken. De totale onderzoekspopulatie bestond uit 203 langdurig bijstandsafhankelijken.

De gegevens waarop dit onderzoek zich baseert zijn verkregen door middel van mondelinge enquêtes. Deze vragenlijsten bestonden uit vragen over het re-integratieproces, de houding ten opzichte van werk en de rol van de sociale omgeving bij hun re-integratie. Voor dit laatste punt is enerzijds gekeken naar de contacten van werklozen met vrienden, familie en kennissen en anderzijds contacten met de Sociale Dienst.

Om de hypothesen (zie paragraaf 2.3.2) te toetsen, zijn drie enkelvoudige regressieanalyses uitgevoerd; respectievelijk werd invloed gemeten van het aantal personen met een hoge sociaal-economische status, het aantal praktische hulpbronnen en de mate waarin er in de naaste omgeving een norm om te werken bestaat op de arbeidsvisie van langdurig bijstandsafhankelijken. Voor elke regressieanalyse is ook gecontroleerd op de in paragraaf 3.1.3 genoemde controlevariabelen. Vervolgens werd de invloed van de drie onafhankelijke variabelen samen in een meervoudige regressieanalyse gemeten, om na te gaan welk van de drie soorten sociale hulpbronnen de meeste invloed heeft op de arbeidsvisie van langdurig bijstandsafhankelijken. Respondenten met een missende waarde op één van de variabelen zijn uit de analyse weggelaten. Om te bepalen of er een significante correlatie bestaat tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen, is een significantieniveau van 0,05 aangehouden.

3.3 Beschrijving van de data

De dataset die is gebruikt bij de analyse bevat de gegevens van 203 respondenten. De belangrijkste eigenschappen van de onderzoekspopulatie zijn weergegeven in tabel 1. Onder de respondenten zijn iets meer vrouwen dan mannen (54,7% tegenover 45,3%). Dit

is een vrij representatieve verdeling; van alle bijstandsgerechtigden jonger dan 65 jaar in Nederland is 55,4% vrouw (CBS, 2011b). De gemiddelde leeftijd van de respondenten is ruim 42 jaar, met een standaarddeviatie van 9,11. De leeftijden variëren van 21 tot 63 jaar. De jongste leeftijdsgroep is oververtegenwoordigd; 3,4% van de respondenten is jonger dan 27 jaar, terwijl dit percentage landelijk ligt op 0,1. De oudste leeftijdsgroep is juist sterk ondervertegenwoordigd; 7,4% van de respondenten is tussen de 55 en 65 jaar, terwijl van alle bijstandsontvangers in Nederland zich 25,1% in deze leeftijdscategorie bevindt (CBS, 2011b). De kleine hoeveelheid ouderen en het teveel aan jongeren kunnen een enigszins vertekend beeld geven van de resultaten ten opzichte van de populatie bijstandsafhankelijken in Nederland; het is bijvoorbeeld mogelijk dat de onderzoekspopulatie een sterkere arbeidsvisie heeft dan de werkelijke populatie.

De grootste groep respondenten (45,8%) is alleenstaand zonder kinderen. Dit is een aanzienlijk kleiner deel dan de WWB-ontvangers in Nederland, van wie 61,3% alleenstaand is. Alleenstaande ouders zijn iets oververtegenwoordigd (33,0% tegenover 24,6% in heel Nederland), net als echtparen: 17,2% tegenover 14,1% in heel Nederland (CBS, 2011b). Een minderheid van de respondenten (39,4%) heeft een Nederlandse etniciteit. De helft (50,2%) is niet-westers allochtoon en 10,3% is westers allochtoon. Deze verhouding wijkt niet erg af van de landelijke herkomstverdeling, waar 40,5% van alle bijstandsgerechtigden autochtoon is, 47,7% niet-westers allochtoon en 11,8% westers allochtoon (CBS, 2011c). Onder de respondenten is MBO het meest voorkomende hoogste opleidingsniveau dat men heeft afgerond (27,1%).

Gemiddeld zitten de respondenten in totaal al 7,5 jaar in de bijstand. De totale bijstandsduur varieert echter van 1 tot 31 jaar. Ongeveer de helft van de respondenten (53,9%) zegt een sollicitatieplicht te hebben. Tien respondenten weten niet of zij een sollicitatieplicht hebben; zij krijgen een missende waarde. Hierdoor heeft de variabele 'sollicitatieplicht' 12 missende waarden. Van alle respondenten heeft 31,5% een zorgtaak voor thuiswonende kinderen of andere hulpbehoevende personen. 27,1% heeft een betaalde of vrijwillige baan van tenminste 8 uur naast zijn of haar bijstandsuitkering.

De afhankelijke variabele arbeidsvisie kan theoretisch gezien variëren van 10 tot en met 50. De scores van de respondenten lopen uiteen van 11,0 tot 49,3 met een gemiddelde score van 30,1. De variabele heeft 7 missende waarden, doordat respondenten een missende waarde hadden op de verwachting om werk te vinden, of op meerdere items die hun zoekgedrag en arbeidsethos meten. De personen met wie de respondent een sterke relatie heeft, hebben gemiddeld een score van 4,1 op opleiding (op een schaal van 0 tot en met 8).

De gemiddelde status van het werk dat deze personen doen ligt lager, namelijk op 2,5. Beide variabelen hebben zo'n 20 missende waarden; dit komt in 9 gevallen doordat respondenten geen personen konden noemen met wie zij een sterke relatie hebben, en in de andere gevallen doordat respondenten niet wisten welk opleidingsniveau of welk beroep hun familieleden of vrienden hebben. De totale sociaal-economische status van de sociale omgeving heeft een gemiddelde van 3,3 met een standaarddeviatie van 1,5. De respondenten scoren gemiddeld 22,02 op de variabele 'praktische hulpbronnen' (welke kan variëren van 0 tot en met 40). De laagste score op deze variabele is 3,3; geen enkele respondent heeft dus toegang tot geen enkele hulpbron. Het percentage personen in de naaste omgeving van de respondent met een betaalde baan (gepensioneerden niet meegerekend) varieert van 0 tot 100% met een gemiddelde van 60,0%. Dit lijkt een vrij laag gemiddelde. Van alle Nederlanders tussen 15 en 65 jaar werkte in 2010 namelijk 67,1% (CBS, 2011d). Wellicht betekent dit dat werklozen meer andere werklozen in hun nabije omgeving hebben dan werkende Nederlanders.

Tabel 1. Eigenschappen van de onderzoekspopulatie.

	<i>Aantal (N)</i>	<i>Missende waarden</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>Gemiddelde / Modus</i>	<i>Standaarddeviatie</i>
Sekse	203	0			Vrouw (54,7%)	
Leeftijd	203	0	21,00	63,00	42,58	9,11
Samenstelling huishouden	203	0			Alleenstaand (45,8%)	
Etniciteit	203	0			Niet-westers allochtoon (50,2%)	
Opleidingsniveau	201	1			MBO (27,1%)	
Duur bijstand totaal	202	1	1,00	31,00	7,53	6,24
Sollicitatieplicht	191	12			Ja (53,9%)	
Zorgtaak	203	0			Nee (68,5%)	
Betaalde / vrijwillige baan	203	0			Nee (72,9%)	
Arbeidsvisie	196	7	11,00	49,33	30,11	9,09
Opleiding sociale omgeving	180	23	0,00	8,00	4,07	1,92
Baanstatus sociale omgeving	186	17	0,00	8,00	2,46	1,90

Tabel 1. Eigenschappen van de onderzoekspopulatie (vervolg).

	<i>Aantal (N)</i>	<i>Missende waarden</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>Gemiddelde / Modus</i>	<i>Standaard-deviatie</i>
Werkgerelateerde hulpbronnen	196	7	0,00	8,00	3,20	1,84
SES Sociale omgeving	188	15	0,00	7,00	3,25	1,51
Praktische hulpbronnen	198	5	3,33	37,14	21,94	7,32
Arbeidsnorm	187	16	0,00	100,00	59,99	35,37

3.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

3.4.1 Wetenschappelijke relevantie

Veelvuldig hebben wetenschappers zich gebogen over de vraag waarom sommige mensen langdurig werkloos blijven en hoe deze mensen kunnen worden geholpen bij hun re-integratie op de arbeidsmarkt (Gorter et al., 1993; Vansteenkiste et al., 2005; Wanberg et al., 2005; Van Echelt & Hoff, 2008; Vrooman, 2009; Josten 2010). Verklaringen zijn op verschillende terreinen gezocht; sommigen menen dat werklozen lui of onverschillig zijn, waardoor zij zelf de oorzaak zijn van hun nadelige positie. Volgens anderen zouden werklozen berekenende burgers zijn, die de kosten en baten van werken en het ontvangen van een uitkering tegen elkaar afwegen. Volgens weer anderen zijn werklozen de dupe van arbeidsmarktprocessen waarop zij zelf nauwelijks invloed kunnen uitoefenen. Of werklozen zouden bestaande maatschappelijke normen om te werken inruilen voor eigen manieren van maatschappelijke participatie (Engbersen, 1990; Van Berkel, Brand & Maaskant, 1996).

Toch bieden deze benaderingen nog afdoende verklaring voor het gegeven dat veel werklozen hun situatie als nadelig zien, maar toch niet actief zoeken naar werk (Van Echelt, 2010); hiervoor lijkt het nodig de sociale context van langdurig werklozen in ogenschouw te nemen. Herhaaldelijk is immers aangetoond dat de keuzes die mensen maken deels worden bepaald door hun sociale omgeving (Lindenberg, 2001; Asch, 2003). Verschillende studies hebben de rol van de sociale omgeving wel erkend; zo is er aandacht geweest voor de buurt waarin men woont (o.a. Lewis, 1968; Pinkster, 2008), de ongelijkheid in arbeidskansen door sociale structuren (o.a. Bourdieu, 1985; Lin, 2000) en de normen, waarden en verwachtingen van sociale groepen of de maatschappij als geheel (Coleman, 1988; Clark, 2003; Van Hoof, 2006). In deze masterthesis komen deze verschillende onderwerpen

samen aan bod, wanneer wordt gekeken welk soort sociale hulpbronnen de meeste invloed hebben op de arbeidsvisie van langdurig werklozen: is het vooral de toegang die mensen hebben tot invloedrijke personen of nuttige informatie die hen baankansen geeft? Of is vooral praktische steun een belangrijke factor? Of moet voornamelijk worden gekeken naar de norm ten aanzien van arbeid in de sociale omgeving? Dit onderzoek hoopt helderheid te geven in het relatieve belang van elk van deze soorten sociale hulpbronnen.

In verschillende studies is naar voren gekomen dat alleen het arbeidsethos of de verwachting om werk te vinden geen voldoende verklaring biedt voor het zoekgedrag of de arbeidskansen van werklozen (Van Echelt, 2010; Van Hooft & Ottervanger, 2007). Daarom zal in dit onderzoek iets breder worden gekeken, namelijk naar de verwachtingen om werk te vinden, de ideeën over betaald werk en de zoekactiviteit – samengevat als de arbeidsvisie – van langdurig bijstandafhankelijken. Er kan een sterke onderlinge samenhang worden verwacht tussen de verwachting om werk te vinden, de ideeën over betaald werk en de zoekactiviteit; iemand die het hebben van een betaalde baan ziet als normaal of zelfs ideaal, zal harder op zoek gaan naar betaald werk en de kans groter achten dat zijn zoektocht zal slagen dan iemand die minder belang hecht aan het hebben van betaald werk. Andersom kan de mate waarin men actief op zoek is naar werk worden beïnvloed door de verwachting om een baan te vinden (Feather & O'Brien, 1987; Feather, 1990). Door deze verschillende variabelen samen te voegen tot één variabele 'arbeidsvisie' hoopt dit onderzoek de bestaande kennis aan te vullen over sociale factoren die langdurig werklozen stimuleren of juist belemmeren om weer toe te treden tot de arbeidsmarkt.

3.4.2 Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek is niet alleen relevant voor de wetenschap, maar kan ook resultaten bieden die belangrijk zijn voor beleidsvraagstukken omtrent arbeid en werkloosheid. Huidige beleidsmaatregelen richten zich sterk op het motiveren van bijstandafhankelijken om te re-integreren op de arbeidsmarkt door middel van actief arbeidsmarktbeleid. De laatste jaren is ook het gebruik van sociale netwerken om informatie over beschikbare banen te winnen steeds meer gestimuleerd. Het is echter mogelijk dat het werklozen niet zozeer – of niet alleen – ontbreekt aan goede connecties, maar ook aan praktische hulpbronnen of aan positieve normen in hun sociale omgeving. De resultaten van dit onderzoek kunnen beleidsmakers helpen hun beleid beter af te stemmen op de specifieke problemen van langdurig bijstandafhankelijken die de oorzaak zijn van hun lange werkloosheidsduur. Hiermee kunnen mogelijke discrepanties tussen de eisen van re-integratiebeleid en de

potenties van werklozen worden verminderd, zodat meer werklozen uit de negatieve spiraal van bijstandafhankelijkheid geholpen kunnen worden. Wellicht zullen werklozen zelf hiermee zijn geholpen aan een hoger inkomen, een groter sociaal netwerk en hogere maatschappelijke betrokkenheid (Van Echelt & Hoff, 2008). Daarnaast zal een afname van het aantal bijstandsgerechtigden de gemeentelijke en staatskas ten goede komen.

3.5 ASW-verantwoording

Bij de opleiding Algemene Sociale Wetenschappen, waarvan deze masterthesis onderdeel uitmaakt, staan interdisciplinariteit en probleemgerichtheid centraal. Het probleem dat in deze thesis wordt behandeld, namelijk de moeizame re-integratie van personen die al lange tijd afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering, wordt vanuit meerdere disciplines in de sociale wetenschappen benaderd. De houding van langdurig bijstandafhankelijken ten opzichte van betaald werk is een bekend thema in de arbeidspsychologie, maar de uitgebreide aandacht die wordt geschonken aan de rol van de sociale omgeving zorgt voor een meer sociologisch of sociaalpsychologisch perspectief. Zo is sociaal kapitaal een belangrijk begrip in de sociologie, waarmee vaak wordt benadrukt dat de sociale context een verklaring kan bieden voor diverse ongelijkheidsvraagstukken. De invloed van normen op het gedrag van individuen (paragraaf 2.2.3) past meer in de traditie van sociale psychologie, waar vooral aandacht is voor rolmodellen en processen van socialisatie als verklaring voor individueel gedrag. Dit onderzoek zal geen eenzijdig perspectief aanhangen, maar het probleem van langdurige werkloosheid op interdisciplinaire wijze benaderen door sociologische ideeën over macroprocessen en sociaalpsychologische theorieën op individueel niveau te combineren.

4. Analyse

In dit hoofdstuk zullen de in hoofdstuk 2 genoemde hypothesen worden getoetst door middel van verschillende regressieanalyses. Voor elke paragraaf zal eerst een enkelvoudige regressieanalyse worden uitgevoerd. De resultaten hiervan worden steeds gepresenteerd in het eerste deel van een tabel. Vervolgens zal per onafhankelijke variabele het verband worden gecontroleerd op verschillende variabelen. De resultaten hiervan vormen het tweede deel van de tabel. In de laatste paragraaf zal middels een meervoudige regressie worden geschat welke onafhankelijke variabele het grootste effect heeft op de arbeidsvisie van bijstandsafhankelijken.

4.1 Arbeidsvisie en de SES van de sociale omgeving

In deze paragraaf wordt de hypothese getoetst dat naarmate meer personen in de naaste omgeving van een langdurig werkloze een hoge sociaal-economische status hebben, des te positiever zijn arbeidsvisie zal zijn. Er zal eerst een regressieanalyse worden uitgevoerd over de invloed van opleiding, baanstatus en werkgerelateerde hulpbronnen apart. Vervolgens zullen deze drie worden samengenomen in één variabele, namelijk de 'SES van de sociale omgeving', waarmee opnieuw een enkelvoudige analyse wordt uitgevoerd. Het is namelijk mogelijk dat de aparte variabelen verschillende aspecten meten van de SES in de naaste omgeving van de werkzoekende; het gemiddelde opleidingsniveau is mogelijk een goede maat voor de SES van jonge personen in het netwerk, maar minder voor de oudere relaties, die door jarenlange werkervaring hogerop zijn geklommen op de maatschappelijke ladder. Andersom kan de baanstatus een goede maatstaf zijn voor oudere personen, maar minder voor pas afgestudeerde familieleden of vrienden. Beide maten kunnen dus belangrijk zijn om de SES van netwerkliden te meten. Daarnaast wordt in de variabele 'werkgerelateerde hulpbronnen' nog een iets ander deel van de SES gemeten, namelijk of de respondent via zijn netwerk toegang kan krijgen tot een baan, bijvoorbeeld wanneer hij iemand kent die een goede referentie kan geven. Deze persoon hoeft geen goede vriend van de werkzoekende te zijn, maar kan toch een belangrijke rol spelen in de zoektocht naar werk. Door de gemiddelde baanstatus en het gemiddelde opleidingsniveau van de personen met wie de respondent een sterke relatie heeft samen te voegen tot één variabele, samen met

algemene vragen over de werkgerelateerde hulpbronnen die de respondent heeft, kan de invloed van de totale sociaal-economische status van de sociale omgeving worden geschat.

De gemiddelde baanstatus van de sociale omgeving blijkt nauwelijks invloed te hebben op de arbeidsvisie van werklozen; het enkelvoudige model verklaart slechts -0,2% van de totale variantie (zie tabel 2; model 1). Opvallend is dat de β -waarde negatief is (-0,064), wat zou betekenen dat naarmate de gemiddelde baanstatus van de sociale omgeving stijgt, des te lager de arbeidsvisie van de werkloze wordt. De t-waarde van -0,851 is echter niet significant, waardoor het effect van de baanstatus ook op toeval gebaseerd kan zijn. Wanneer de controlevariabelen worden toegevoegd (tabel 2; model 2) blijft de invloed van de baanstatus licht negatief ($\beta = -0,006$). De t-waarde is echter nog minder significant dan in model 1. Blijkbaar was een deel van het effect van de baanstatus een schijneffect; werklozen van wie de naaste omgeving een relatief hoge baanstatus heeft, hebben wel een iets negatievere arbeidsvisie dan werklozen met een lagere status, maar dit is gedeeltelijk toe te schrijven aan andere eigenschappen, zoals hun eigen opleidingsniveau of etniciteit. Het gehele model verklaart nu 25,3% van de totale variantie, wat inhoudt dat de controlevariabelen samen een aanzienlijk deel van de arbeidsvisie verklaren.

Het gemiddelde opleidingsniveau van de sociale omgeving heeft een positieve β -waarde van 0,044, maar ook dit verband blijkt niet significant (t-waarde=0,574). Dit model verklaart slechts -0,4% van de totale variantie (zie ook tabel 2; model 1). In model 2 worden opnieuw controlevariabelen toegevoegd, waardoor de β stijgt naar 0,063. Het opleidingsniveau van de sociale omgeving heeft dan een sterkere invloed dan de baanstatus. De t-waarde van 0,850 is echter nog steeds niet significant. Het gehele model verklaart 22,9% van de totale variantie.

De variabele 'werkgerelateerde hulpbronnen' heeft opnieuw een positieve invloed op de arbeidsvisie, met een β -waarde van 0,104. Dit is een sterker effect dan het opleidingsniveau en de baanstatus van de sociale omgeving. De t-waarde is 1,430 en is daarmee nog niet significant. Dit model verklaart 0,6% van de totale variantie (zie tabel 2; model 1). Wanneer wordt gecontroleerd op de verschillende controlevariabelen, stijgt de β naar 0,110. De t-waarde van 1,595 is ook niet significant. Het model verklaart 22,9% van de totale variantie.

Hoewel geen van de drie variabelen die de SES van de sociale omgeving vormen een significante invloed heeft op arbeidsvisie, is het mogelijk dat de samengevoegde variabelen toch een significant effect hebben. Wanneer in een regressieanalyse de invloed van de totale SES van de sociale omgeving wordt geschat, blijkt echter dat deze niet signifi-

cant is ($t=-0,021$). Opvallend is dat de β -waarde negatief is ($-0,002$), wat zou betekenen dat naarmate de sociale omgeving van een werkloze een hogere SES heeft, des te lager de arbeidsvisie van de werkloze wordt. Vanwege de lage β -waarde en t -waarde kan er echter geen eenduidige conclusie worden getrokken. Opnieuw wordt er slechts een minimaal deel van de arbeidsvisie verklaard (aangepaste $R^2=-0,006$). De toevoeging van controlevariabelen aan het model zorgt voor een iets sterkere invloed van de SES van de sociale omgeving; de β is nu positief ($0,024$), met een t -waarde van $0,350$. Deze waarde is echter niet significant. Het gehele model verklaart $24,0\%$ van de totale variantie. Deze resultaten weerleggen hypothese 1; hoewel de β -waarde positief is, is er niet voldoende bewijs dat de SES van de sociale omgeving daadwerkelijk invloed heeft op de arbeidsvisie van bijstandafhankelijken. De controlevariabelen etniciteit – dat wil zeggen: het gegeven of de respondent autochtoon, westers of niet-westers allochtoon is – de totale duur dat de werkloze in de bijstand zit en het gegeven of hij een sollicitatieplicht heeft, blijken wel een significante invloed te hebben op arbeidsvisie.

Tabel 2. Effecten van de gemiddelde baanstatus van de sociale omgeving, het gemiddelde opleidingsniveau van de sociale omgeving, werkgerelateerde hulpbronnen en de totale SES van de sociale omgeving op arbeidsvisie, in enkelvoudige analyses (model 1) en gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk (model 2).

	<i>Model 1</i>			<i>Model 2</i>		
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R²</i> <i>(aangepast)</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R²</i> <i>(aangepast)</i>
Baanstatus van de sociale omgeving	-0,064	-0,851	-0,002	-0,006	-0,081	0,253
Opleidingsniveau van de sociale omgeving	0,044	0,574	-0,004	0,063	0,850	0,229
Werkgerelateerde hulpbronnen	0,104	1,430	0,006	0,110	1,595	0,229
Totale SES van de sociale omgeving	-0,002	-0,021	-0,006	0,024	0,350	0,240

4.2 Arbeidsvisie en praktische hulpbronnen

In deze paragraaf wordt de tweede hypothese getoetst, die stelt dat naarmate een langdurig werkloze toegang heeft tot meer praktische hulpbronnen, des te positiever zijn

arbeidsvisie zal zijn. De mate waarin respondenten zelf beschikking hebben over praktische hulpbronnen, ofwel via personen in hun netwerk toegang kunnen krijgen tot deze hulpbronnen, blijkt een licht positieve invloed te hebben op hun arbeidsvisie ($\beta=0,072$). De t-waarde van 0,987 is echter niet significant en het model verklaart nauwelijks een deel (R^2 is afgerond 0,0%) van de totale variantie (zie tabel 3; model 1).

Wanneer in model 2 de controlevariabelen worden toegevoegd, neemt het effect van het aantal praktische hulpbronnen iets toe ($\beta=0,084$). Ook de t-waarde is nu hoger, maar nog steeds niet significant. Hiermee moet ook hypothese 2 worden verworpen. Opnieuw zijn vooral de etniciteit, de bijstandsduur en de sollicitatieplicht significante voorspellers van de arbeidsvisie (bij elkaar wordt 22,8% van de totale variantie verklaard) en heeft het aantal hulpbronnen waartoe een werkloze toegang heeft slechts een beperkte invloed op zijn arbeidsvisie.

Tabel 3. Effect van het aantal praktische hulpbronnen op arbeidsvisie, in een enkelvoudige analyse (model 1) en gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk (model 2).

	<i>Model 1</i>			<i>Model 2</i>		
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R²</i> <i>(aangepast)</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R²</i> <i>(aangepast)</i>
Praktische hulpbronnen	0,072	0,987	0,000	0,084	1,228	0,228

4.3 Arbeidsvisie en de norm om te werken

In deze paragraaf zal worden geschat in hoeverre de norm om te werken die heerst in de nabije omgeving van de werkloze, invloed heeft op zijn arbeidsvisie. De hypothese wordt getoetst dat naarmate er een sterkere norm bestaat om betaald werk te verrichten in het netwerk van een langdurig bijstandsafhankelijke, des te positiever zijn arbeidsvisie zal zijn.

De enkelvoudige regressieanalyse (tabel 4; model 1) laat een licht negatief verband zien tussen arbeidsnorm en arbeidsvisie ($\beta = -0,049$). De t-waarde van -0,656 is niet significant en het model verklaart nauwelijks een deel van de arbeidsvisie (aangepaste $R^2 = -0,003$). De toevoeging van controlevariabelen (tabel 4, model 2) geeft een nog minder sterke β -waarde, en is met een t-waarde van -0,235 opnieuw niet significant. Hoewel het verband niet sterk is, is het merkwaardig dat de β -waarde in beide modellen negatief is; dit houdt in dat naarmate er een sterkere norm heerst om betaald werk te verrichten, des te

lager de arbeidsvisie van werklozen is. Het gehele model verklaart nu 23,5% van de verklaarde variantie. De arbeidsnorm lijkt hiervan echter een minimaal aandeel te leveren, waardoor ook hypothese 3 verworpen moet worden. Ook hier lijken de controlevariabelen etniciteit, sollicitatieplicht en bijstandsduur van aanzienlijk grotere invloed te zijn.

Tabel 4. Effect van de arbeidsnorm op arbeidsvisie, in een enkelvoudige analyse (model 1) en gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk (model 2).

	<i>Model 1</i>			<i>Model 2</i>		
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R</i> ² (<i>aangepast</i>)	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R</i> ² (<i>aangepast</i>)
Arbeidsnorm	-0,049	-0,656	-0,003	-0,016	-0,235	0,235

Het is mogelijk dat niet zozeer de norm om te werken die in de sociale omgeving van een werkloze heerst invloed heeft op zijn arbeidsvisie, maar vooral de norm om van een bijstandsuitkering te leven; naarmate er een sterkere norm is om van een bijstandsuitkering te leven, des te minder belangrijk zal een werkloze het vinden om uit de bijstand te komen, en des te lager zijn arbeidsvisie dus is. Wanneer alleen wordt gekeken naar het deel van de personen in de naaste omgeving van een werkloze dat een bijstandsuitkering ontvangt – en dus niet naar gepensioneerden, studenten, huisvrouwen en andere niet-werkenden – blijkt echter dat ook dit verband niet significant is. In het enkelvoudige model (tabel 5, model 1) is de β -waarde positief, wat zou betekenen dat naarmate meer personen in de sociale omgeving van een bijstandsuitkering leven, des te positiever de arbeidsvisie van een werkloze is. Wanneer controlevariabelen zijn toegevoegd aan het model (tabel 5, model 2), wordt de β -waarde wel negatief. De t -waarde van -0,853 is echter niet significant. Hiermee blijft de conclusie dat hypothese 3 moet worden verworpen.

Tabel 5. Effect van het percentage personen in de naaste omgeving van de werkloze met een bijstandsuitkering op arbeidsvisie, in een enkelvoudige analyse (model 1) en gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk (model 2).

	<i>Model 1</i>			<i>Model 2</i>		
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R</i> ² (<i>aangepast</i>)	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R</i> ² (<i>aangepast</i>)
Percentage personen met een bijstandsuitkering	0,047	0,638	-0,003	-0,059	-0,853	0,245

4.4 De totale invloed van sociaal kapitaal op arbeidsvisie

Ten slotte worden de drie onafhankelijke variabelen samengenomen in één model, om na te gaan welke het grootste effect heeft op de arbeidsvisie van werklozen. In de theorie is geen verwachting naar voren gekomen met betrekking tot de belangrijkste voorspeller; er zal dus een explorerende vergelijking worden gedaan tussen de onafhankelijke variabelen.

In de vorige deelparagrafen bleek dat elk van de drie onafhankelijke variabelen slechts een beperkt deel van de totale variantie verklaart. Wanneer door middel van een meervoudige regressieanalyse de invloed van de drie onafhankelijke variabelen samen wordt geschat (zie tabel 6; model 1), blijkt er nog steeds nauwelijks iets verklaard te zijn (aangepaste $R^2 = -0,010$). De arbeidsnorm heeft de sterkste β -waarde ($-0,085$ tegenover $0,066$ voor de SES van de sociale omgeving en $0,035$ voor praktische hulpbronnen) en de hoogste T-waarde ($-0,905$ tegenover respectievelijk $0,657$ en $0,429$). Toch heeft geen van de drie variabelen een significante invloed op arbeidsvisie.

Wanneer de controlevariabelen worden meegenomen in het model (tabel 6; model 2), worden alle β -waarden iets minder sterk; de SES van de sociale omgeving heeft nu de hoogste β -waarde ($0,059$), gevolgd door de arbeidsvisie ($\beta = -0,038$) en ten slotte de praktische hulpbronnen (β -waarde = $0,017$). Hoewel de SES van de sociale omgeving nu de belangrijkste voorspeller van de drie lijkt, is geen van de drie T-waarden significant. Er kan dus geen duidelijke conclusie worden getrokken over het effect van sociaal kapitaal op de arbeidsvisie van bijstandafhankelijken. De controlevariabelen blijken van grotere invloed dan de onafhankelijke variabelen; bij model 2 wordt 22,9% van de totale variantie verklaard. Opnieuw hebben alleen de etniciteit, bijstandsduur en sollicitatieplicht van de werkloze een significant effect op zijn arbeidsvisie.

Tabel 6. Effect van de SES van de sociale omgeving, het aantal praktische hulpbronnen en de arbeidsnorm op arbeidsvisie, zonder controle (model 1) en gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk (model 2).

	<i>Model 1</i>			<i>Model 2</i>		
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R²</i> (aangepast)	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R²</i> (aangepast)
SES van de sociale omgeving	0,066	0,657	-0,010	0,059	0,623	0,229
Praktische hulpbronnen	0,035	0,429		0,017	0,221	
Arbeidsnorm	-0,085	-0,905		-0,038	-0,438	

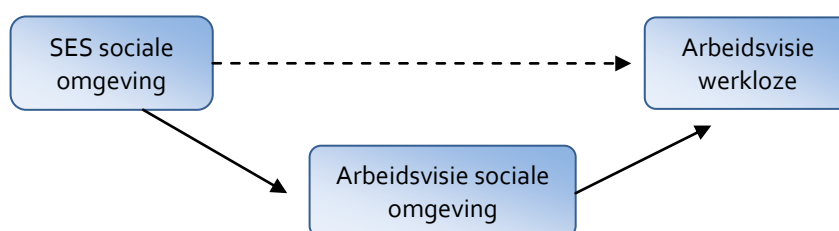
De conclusie dat geen van de analyses significante resultaten oplevert, kan verschillende betekenissen hebben. Zo is het mogelijk dat de in hoofdstuk 2 genoemde theorie niet opgaat. Hierdoor zijn de gestelde verwachtingen niet juist en moeten andere theorieën worden gebruikt om de arbeidsvisie van langdurig werklozen te verklaren. Een andere mogelijkheid is dat de gebruikte theorie wel juist is, maar de gestelde hypothesen niet correct voortvloeien uit de theorie, of dat de gebruikte methoden ongeschikt zijn. Om te controleren of het laatste het geval is, worden enkele extra analyses uitgevoerd. Op deze manier kan worden nagegaan of een verband tussen het sociaal kapitaal en de arbeidsvisie van werklozen werkelijk niet te vinden is, of dat het gebruik van andere methoden of variabelen toch correlaties oplevert.

Een eerste correlatie zou kunnen bestaan tussen de verschillende onafhankelijke variabelen (SES van de sociale omgeving, praktische hulpbronnen en arbeidsnorm) en de verschillende variabelen die de arbeidsvisie van werklozen vormen (arbeidsethos, werkverwachting en zoekgedrag). Het is namelijk mogelijk dat 'arbeidsvisie' een te groot begrip is, waardoor in de vorige deelparagrafen geen significante verbanden werden gevonden. Wanneer met verschillende regressieanalyses de invloed van de onafhankelijke variabelen op het arbeidsethos, de werkverwachting en het zoekgedrag apart wordt geschat, blijkt dit echter geen significante resultaten op te leveren (zie tabel 7; alle β -waarden zijn laag en de t-waarden zijn niet significant). Opnieuw blijken verschillende controlevariabelen een belangrijke invloed te hebben op de afhankelijke variabelen. De bijstandsduur heeft effect op elk van de drie afhankelijke variabelen; daarnaast is het opleidingsniveau een belangrijke voorspeller voor het arbeidsethos, hebben sekse, etniciteit en sollicitatieplicht een significant effect op de verwachting om werk te vinden en heeft de etniciteit ook invloed op de norm om betaald werk te verrichten. Hiermee kan nog steeds geen bewijs worden gegeven voor een correlatie tussen sociaal kapitaal en de arbeidsvisie van langdurig werklozen.

Tabel 7. Effect van de SES van de sociale omgeving, het aantal praktische hulpbronnen en de arbeidsnorm op arbeidsethos, werkverwachting en zoekgedrag, gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk.

	<i>Arbeidsethos</i>		<i>Werkverwachting</i>		<i>Zoekgedrag</i>	
	<i>R² (aangepast): 0,220</i>		<i>R² (aangepast): 0,090</i>		<i>R² (aangepast): 0,277</i>	
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>
SES sociale van de omgeving	-0,015	-0,156	0,055	0,527	0,067	0,724
Praktische hulpbronnen	-0,065	-0,830	0,042	0,500	0,035	0,476
Arbeidsnorm	-0,007	-0,075	-0,051	-0,538	-0,007	-0,084

Een andere mogelijkheid is dat er een indirect verband bestaat tussen sociaal kapitaal en arbeidsvisie. Middels een padmodel kan dit worden getoetst. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat de SES van de sociale omgeving geen directe invloed heeft op de arbeidsvisie van een werkloze, maar via het arbeidsethos van personen in zijn naaste omgeving; er zou dan sprake kunnen zijn van sociale beïnvloeding. Naarmate de SES van de sociale omgeving hoger is, des te sterker zal het arbeidsethos van de sociale omgeving zijn; en naarmate het arbeidsethos van de sociale omgeving hoger is, des te positiever is de arbeidsvisie van de werkloze zelf. Het padmodel ziet er dan als volgt uit, waarbij de stippellijn duidt op het indirecte, niet-significante verband, en de dichte pijlen staan voor directe verbanden:

Regressieanalyse laat zien dat het arbeidsethos van de sociale omgeving inderdaad invloed heeft op de arbeidsvisie van werklozen; de β is 0,226, met een significante t-waarde van 3,156. Het model (waarin controlevariabelen zijn meegenomen) verklaart 28,4% van de totale variantie (zie tabel 8). Het arbeidsethos van personen in de naaste omgeving van de respondent wordt echter nauwelijks verklaard door hun SES; de β -waarde is 0,073 en de t-waarde van 0,981 is niet significant. De SES van de sociale omgeving lijkt dus nog steeds weinig invloed te hebben op de arbeidsvisie van werklozen, terwijl het arbeidsethos van naaste familieleden en vrienden wel een belangrijke voorspeller is.

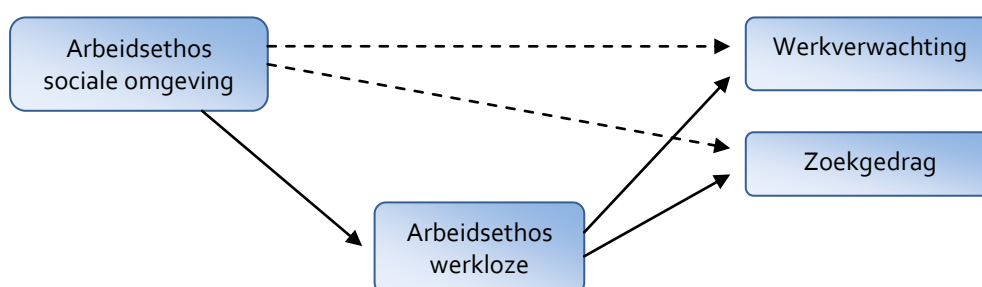
Tabel 8. Effect van het arbeidsethos van de sociale omgeving op arbeidsvisie en van de SES van de sociale omgeving op het arbeidsethos van de sociale omgeving, gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk.

	<i>Arbeidsvisie</i>			<i>Arbeidsethos sociale omgeving**</i>		
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R</i> ² (aangepast)	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>R</i> ² (aangepast)
Arbeidsethos sociale omgeving	0,226	3,156 *	0,284			
SES sociale omgeving				0,073	0,981	0,128

* ($p < 0,05$)

** Het arbeidsethos van de sociale omgeving is gemeten door de respondent te vragen 10 items te beantwoorden voor maximaal zes personen met wie hij een sterke relatie heeft. De gemiddelde score van deze personen vormt het arbeidsethos van de sociale omgeving.

Hoewel de juistheid van het bovenstaande padmodel niet kan worden bevestigd, geeft het wel bewijs voor een verband tussen het arbeidsethos van de sociale omgeving en de visie op betaald werk van de werkloze zelf. Met dit gegeven zal een volgende stap worden gezet om alsnog een significant model te vinden. Zo is het denkbaar dat het arbeidsethos van personen in de naaste omgeving een directe invloed heeft op het arbeidsethos van de werkloze, maar niet zozeer op zijn verwachting om werk te vinden en het daadwerkelijke zoekgedrag. Het arbeidsethos van een werkloze kan echter wel zijn werkverwachting en zoekgedrag beïnvloeden, waardoor er een indirect verband bestaat tussen het arbeidsethos van de sociale omgeving en de verwachting om werk te vinden en de mate waarin hij actief op zoek is naar werk. Het padmodel ziet er dan als volgt uit:

Wanneer de directe verbanden worden geschat, blijkt dat het gemiddelde arbeidsethos van de sociale omgeving inderdaad een sterke invloed heeft op het arbeidsethos van de werkloze zelf; de β is 0,560 en de t-waarde van 9,465 is significant en aanzienlijk hoger dan in het vorige padmodel (zie tabel 9). Het arbeidsethos van de sociale omgeving heeft dus een

sterkere invloed op het arbeidsethos van de werkloze dan op zijn gehele arbeidsvisie. Het model verklaart nu 50,6% van de verklaarde variantie; dit is duidelijk meer dan in alle vorige modellen. Het arbeidsethos van de werkloze blijkt vervolgens invloed te hebben op zijn verwachting om werk te vinden en zoekgedrag; de β -waarden zijn respectievelijk 0,232 en 0,221. De t-waarden van 2,840 voor werkverwachting en 3,092 voor zoekgedrag zijn beide significant. Het zoekgedrag wordt sterker verklaard door het arbeidsethos dan de werkverwachting (respectievelijk 13,3% en 32,0%). Hiermee is bewijs gevonden dat de sociale omgeving van langdurig werklozen wel invloed heeft op zijn arbeidsethos, verwachting om werk te vinden en de mate waarin hij actief op zoek gaat naar betaald werk. Er is echter geen bewijs gevonden voor een relevante invloed van de sociale hulpbronnen waarover werklozen beschikken.

Tabel 9. Effect van het arbeidsethos van de sociale omgeving op het arbeidsethos en het effect van arbeidsethos op zoekgedrag en op werkverwachting, gecontroleerd op sekse, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, sollicitatieplicht, bijstandsduur, zorgtaak en het hebben van betaald of vrijwillig werk.

	<i>Arbeidsethos werkloze</i>		<i>Werkverwachting</i>		<i>Zoekgedrag</i>	
	<i>R² (aangepast): 0,506</i>		<i>R² (aangepast): 0,133</i>		<i>R² (aangepast): 0,320</i>	
	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>Beta</i>	<i>t</i>
Arbeidsethos sociale omgeving	0,560	9,465 *				
Arbeidsethos werkloze			0,232	2,840 *	0,221	3,092 *

5. Conclusie

Werkloosheidsproblemen vormen al jarenlang een uitdaging voor beleidsmakers. Met name de laatste decennia wordt beleid in veel Europese landen er steeds meer op gericht om werklozen te activeren en snel te laten re-integreren op de arbeidsmarkt. Toch blijft werkloosheid een steeds terugkerend probleem en wordt nog altijd gezocht naar een effectieve aanpak om het grote aantal uitkeringsafhankelijken terug te dringen.

In deze masterthesis is gepoogd meer inzicht te geven in het re-integratieproces van mensen die, vaak door complexe problematiek, al lange tijd afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Hoewel allerlei persoonlijke, institutionele en omgevingsfactoren invloed kunnen hebben op de snelheid waarmee deze mensen terugkeren op de arbeidsmarkt, is de rol van de sociale omgeving in wetenschappelijk onderzoek vaak onderbelicht gebleven. Deze masterthesis gaat in op de mate waarin sociaal kapitaal invloed heeft op de visie van langdurig bijstandsafhankelijken op betaald werk. Er is getoetst of de sociale hulpbronnen waartoe werklozen toegang hebben, invloed hebben op hun gepercipieerde arbeidskansen, de waarde die zij hechten aan het hebben van een baan en hun zoekgedrag. De arbeidsvisie van een werkloze – het arbeidsethos, de verwachting om werk te vinden en de mate waarin hij daadwerkelijk zoekt naar een baan – is wellicht een belangrijke bepalende factor voor zijn kansen op de arbeidsmarkt.

In eerder onderzoek is veelvuldig aangetoond dat gebruik van het sociale netwerk de arbeidskansen van mensen kan vergroten. Familieleden, vrienden en kennissen kunnen vaak toegang verschaffen tot informatie over beschikbare banen of tot invloedrijke personen, die moeilijk via formele kanalen te bereiken zijn. Het lijkt erop dat met name de aanwezigheid van personen met een hoge sociaal-economische status (SES) in het netwerk de arbeidskansen van een individu kunnen vergroten; zij hebben vaker dan anderen toegang tot informatie over de betere banen en vaker contact met werkgevers of andere belangrijke personen. Deze theorie bracht de verwachting voort dat naarmate een langdurig werkloze meer personen heeft in zijn netwerk, des te positiever zijn arbeidsvisie zou zijn. Wanneer een werkloze meer mogelijkheden heeft om via zijn sociale netwerk informatie te winnen, zal hij immers de kans groter achten dat hij werk zal vinden, en daardoor wellicht meer moeite doen om een baan te krijgen. Deze hypothese is getoetst aan de hand van gegevens van 203 bijstandsafhankelijke respondenten, aan wie vragen werden gesteld over henzelf en over maximaal zes personen in hun nabije omgeving. Er werd wel een licht positief ver-

band gevonden tussen de SES van de sociale omgeving en de arbeidsvisie van werklozen, maar dit was niet significant; hiermee moest hypothese 1 worden verworpen.

De literatuur over sociaal kapitaal wijst er ook op dat praktische hulpbronnen bruikbaar kunnen zijn bij allerlei individuele handelingen, waaronder het vinden van een baan. Familie, vrienden en kennissen kunnen werklozen sociale steun geven, bijvoorbeeld door te helpen bij het schrijven van een sollicitatiebrief. Veel werklozen ontbreekt het echter aan dergelijke hulpbronnen, doordat zij weinig contacten hebben, of doordat veel mensen in hun omgeving de benodigde kennis en vaardigheden missen. Vanuit deze theorie werd verwacht dat naarmate langdurig werklozen toegang hebben tot meer praktische hulpbronnen – ofwel omdat zij zelf beschikken over deze hulpbronnen, ofwel via hun sociale netwerk – des te positiever hun arbeidsvisie zal zijn. De beschikking over praktische hulpbronnen zal een werkloze meer vertrouwen geven in het vinden van werk, en de sociale steun van anderen kan hem helpen om actief te zoeken naar een baan. Regressieanalyse laat echter zien dat er wel een positief verband lijkt te bestaan tussen het aantal praktische hulpbronnen en arbeidsvisie, maar dit verband is opnieuw niet significant. Er is dus geen bewijs dat de theorie juist is, waardoor ook hypothese 2 moest worden verworpen.

Een derde vorm van sociaal kapitaal die invloed kan hebben op de arbeidsvisie van langdurig bijstandafhankelijken is het bestaan van een norm om te werken – of juist een norm om van een uitkering te leven. In allerlei sociale structuren of groepen bestaan bepaalde normen waaraan de leden zich dienen te houden. Zo kan er in een gemeenschap, familie of buurt een norm bestaan om betaald werk te verrichten; individuen zullen dan proberen zich aan deze norm te houden, om te voorkomen dat zij worden geminacht of zelfs worden buitengesloten. Andersom is het ook mogelijk dat er een norm bestaat om niet te werken en van een bijstandsuitkering te leven. Deze theorie roept de verwachting op dat naarmate er in het netwerk van een langdurig werkloze een sterkere norm bestaat om betaald werk te verrichten, des te positiever zijn arbeidsvisie zal zijn. Opvallend genoeg laat de analyse echter juist een negatief verband zien tussen de arbeidsnorm en arbeidsvisie. Wanneer ook de correlatie tussen de norm om van een bijstandsuitkering te leven en de arbeidsvisie wordt getoetst, blijkt er opnieuw een negatief verband te zijn – wat dus wel in lijn met de verwachting is. Beide correlaties zijn echter niet significant, zodat er toch geen betrouwbare conclusies kunnen worden getrokken. Ook hypothese 3 werd verworpen.

Van de drie vormen van sociaal kapitaal lijkt de SES van de sociale omgeving de meeste invloed te hebben op de arbeidsvisie van langdurig werklozen. Toch is het effect

van alle drie de variabelen veel kleiner dan vanuit de theorie werd verwacht. Enkele controlevariabelen bleken wel van invloed, namelijk de etniciteit van de werkloze, de duur van zijn bijstandssituatie en het gegeven of hij een sollicitatieplicht heeft. Het effect van de etniciteit is een opvallend gegeven; niet-westerse allochtonen hebben een positievere arbeidsvisie dan autochtonen en westerse allochtonen. Het is echter onduidelijk waarom niet-westerse allochtonen een hogere verwachting hebben om werk te vinden, meer op zoek zijn naar werk en vooral een sterker arbeidsethos hebben vergeleken bij hun westerse landgenoten. Het effect van de bijstandsduur is wel begrijpelijk; naarmate men langer in de bijstand zit, zal men minder vertrouwen hebben in het vinden van een baan en de zoektocht een beetje opgeven. Mogelijk gaan mensen die lange tijd geen baan hebben het ook minder belangrijk vinden om te werken; zij raken eraan gewend om hun tijd en energie in andere dingen te steken. Ook de sollicitatieplicht is een logische factor; mensen die zijn ontheven van de plicht om te solliciteren hebben vaak een duidelijke reden om niet te kunnen of hoeven werken, zij dragen bijvoorbeeld de zorg voor jonge kinderen, hebben een slechte gezondheid of geen verblijfsvergunning.

5.2 Discussie

De vraag blijft echter waarom de drie vormen van sociaal kapitaal nauwelijks invloed hebben op de arbeidsvisie. Een mogelijkheid is dat de term 'arbeidsvisie' te breed is; het arbeidsethos, de werkverwachting en het zoekgedrag kunnen onderling wel sterk met elkaar samenhangen, maar zijn mogelijk te divers om bij elkaar gevoegd te worden. Wanneer deze drie begrippen apart werden gemeten, bleken de onafhankelijke variabelen echter nog steeds geen significante invloed te hebben.

Een andere mogelijkheid is dat sociaal kapitaal en de visie op arbeid toch verder uit elkaar liggen dan vanuit de theorie aannemelijk lijkt. Zo kan het sociale netwerk wel bruikbaar zijn bij het zoeken naar werk, maar hoeven de netwerkliden niet per se een hoge status te hebben; wanneer de werkloze zelf een laag opleidingsniveau heeft, is informatie over laaggeschoolde banen nuttiger dan over prestigieuze banen waarvoor een hoge opleiding is vereist. Daarnaast kan de toegang tot praktische hulpbronnen wel invloed hebben op de baankansen van werklozen, maar beseffen zij dit niet zo sterk dat hun verwachting om werk te vinden of hun zoekgedrag hierdoor verandert. Bovendien is het mogelijk dat niet zozeer de norm om te werken die in de omgeving van een werkloze heerst invloed heeft op zijn eigen visie op werk, maar de *visie* van de sociale omgeving wel. Zo wordt in

paragraaf 4.4 bewijs gegeven voor een padmodel, waarin het gemiddelde arbeidsethos van personen in de naaste omgeving van de werkloze invloed heeft op het eigen arbeidsethos, wat vervolgens weer effect heeft op de verwachting om werk te vinden en het zoekgedrag. Wellicht wordt het arbeidsethos van langdurig werklozen dus niet zozeer bepaald door de feitelijke werksituatie van hun sociale omgeving, maar meer door de mening van anderen. Dit komt overeen met psychologische theorieën die stellen dat mensen de natuurlijke behoefte hebben om door anderen geaccepteerd te worden, waardoor men zijn eigen opvattingen wil laten overeenstemmen met de mening van personen uit de eigen sociale groep (zie bijvoorbeeld Sherif, 1936; Asch, 2003).

Op enkele punten kan getwist worden over de geschiktheid van de gebruikte meetmethoden. Zo is een analyse over maximaal zes personen in de naaste omgeving van de respondent mogelijk te beperkt. Hiermee zijn alleen de personen meegenomen met wie de werkloze echt een sterke relatie heeft, terwijl familieleden, vrienden en kennissen die iets verder van hem afstaan ook belangrijk kunnen zijn voor zijn zoekproces. Granovetter (1973) legt bijvoorbeeld uit dat juist zwakke relaties erg bruikbaar kunnen zijn voor het verkrijgen van informatie. Het ontbrak in dit onderzoek echter aan de mogelijkheden om een groter deel van de sociale omgeving te meten.

Daarnaast is het de vraag of de juiste SES is toegekend aan personen in de omgeving van de respondenten. Wanneer personen om duidelijke redenen geen werk hadden – bijvoorbeeld vanwege studie, de zorg voor kinderen, arbeidsongeschiktheid – kregen zij nu de laagste status toegekend. Mogelijk doet dit echter geen recht aan hun werkelijke status; arbeidsongeschikten die in het verleden een goede baan hebben gehad en studenten die bijna een hoge opleiding hebben afgerond kunnen soms nuttiger informatie verschaffen of toegang hebben tot meer invloedrijke personen dan mensen met een elementaire baan.

Bovendien is het denkbaar dat de SES van de sociale omgeving geen geschikte maat is om te meten of werklozen toegang hebben tot informatie of belangrijke personen. Hoewel kan worden verwacht dat mensen met een hoge SES meer bruikbare informatie opleveren, hoeft dit niet altijd het geval te zijn. Mogelijk zijn veel meer factoren van invloed op de mate waarin een werkloze toegang krijgt tot informatie, zoals de sterkte van een relatie, de assertiviteit van de werkloze zelf, de branche waarin zijn netwerkleden werken enzovoort.

Ten slotte is het mogelijk dat de verwachtingen niet bevestigd konden worden, doordat de gevonden theorie niet opgaat voor de specifieke onderzoeksgroep. Theorieën over het zoeken naar werk die gelden voor mensen die werken of recentelijk werkloos zijn

geraakt, kunnen mogelijk niet worden toegepast op mensen die al lange tijd werkloos zijn. Zoals uit dit onderzoek bleek, heeft de duur van werkloosheid een significant effect op de arbeidsvisie van mensen. Naarmate iemand langer werkloos is, zal hij wellicht ook minder moeite doen om zijn netwerk in te schakelen. Bovendien zullen familieleden en vrienden steeds minder moeite doen om de werkloze aan een baan te helpen. Mogelijk zal de aanwezigheid van sociale hulpbronnen dus steeds minder belangrijk worden naarmate de werkloosheid voortduurt.

5.3 Beleidsimplicaties en vervolgonderzoek

Het doel van dit onderzoek was inzicht te verkrijgen in de rol van de sociale omgeving bij het re-integratieproces van langdurig bijstandsaafhankelijken (zie paragraaf 1.3). Deze kennis zou beleidsmakers en re-integratiespecialisten kunnen helpen om hun beleid beter te laten aansluiten bij de specifieke behoeften van werklozen. Aangezien het onderzoek echter beperkte resultaten heeft opgeleverd, kunnen er nog geen eenduidige beleidsadviezen worden gegeven. Het is immers nog onduidelijk in hoeverre het sociaal kapitaal van een werkloze kan helpen bij het vinden van werk en op welke terreinen de sociale omgeving juist een negatieve invloed kan hebben op het re-integratieproces. Er is meer onderzoek nodig om betrouwbare aanbevelingen te doen voor de praktijk. De conclusie dat niet zozeer de werksituatie, maar wel de mening van de sociale omgeving van invloed is op het arbeidsethos van werklozen, en daarmee op het zoekgedrag en de verwachting om werk te vinden, is echter een interessante bevinding. Deze kennis zou kunnen worden gebruikt bij het ontwikkelen van beleid dat zich richt op de specifieke problematiek van individuele werklozen. Wanneer een werkloze een zwak arbeidsethos heeft en daardoor zijn zoektocht naar betaald werk dreigt op te geven, kan een re-integratieconsulent proberen hem positief te laten beïnvloeden, bijvoorbeeld door hem meer in aanraking te laten komen met personen die betaald werk wel belangrijk vinden. Wanneer een werkloze zelf al een sterk arbeidsethos heeft, zal juist moeten worden gezocht naar andere factoren die hem belemmeren om weer werk te vinden. Zo kan elke bijstandsccliënt gerichte begeleiding krijgen bij zijn re-integratieproces.

Om deze ideeën verder uit te werken is echter meer onderzoek nodig. Vervolgonderzoek zou zich bijvoorbeeld verder kunnen verdiepen in de sociale beïnvloeding van werklozen. Welke sociale groepen zijn het meest gevoelig voor de mening van anderen als het gaat om betaald werk? Door wie worden werklozen het meest beïnvloed: door de

personen die dicht bij hen staan, door hun hele sociale netwerk of juist door de maatschappij als geheel? Kunnen re-integratietrajecten of campagnes hun arbeidsethos ook beïnvloeden?

Ook het padmodel waarvoor in hoofdstuk 4 bewijs werd gevonden, kan in vervolgonderzoek verder worden uitgewerkt. De causale richting van het verband tussen het arbeidsethos van de sociale omgeving en dat van de werkloze zelf is bijvoorbeeld nog niet zeker. Het klinkt aannemelijk dat de sociale omgeving meer invloed uitoefent op het arbeidsethos van de werkloze dan andersom, aangezien de sociale omgeving meestal bestaat uit meerdere personen. Het is echter mogelijk dat een werkloze vrienden kiest die een gelijke overtuiging hebben als hijzelf; in dat geval kan worden gesteld dat het arbeidsethos van de werkloze invloed heeft op het arbeidsethos van de mensen met wie hij omgaat. Een andere mogelijkheid is dat externe factoren invloed hebben op het arbeidsethos van zowel de werkloze zelf als dat van de sociale omgeving. Zo kan de mate van welvaart en werkloosheid in een land of gebied of de uitgebreidheid van sociale voorzieningen effect hebben op het arbeidsethos van alle inwoners.

Ten slotte zou het goed zijn als in vervolgonderzoek een stap verder wordt gedaan: in hoeverre heeft het arbeidsethos van een werkloze dan invloed op zijn werkelijke arbeidskansen? En in hoeverre is zijn sociaal kapitaal van invloed op zijn kansen om werk te vinden? Mogelijk heeft het aantal hulpbronnen waartoe een werkloze toegang heeft, niet zozeer invloed op zijn gepercipieerde arbeidskansen, maar wel op zijn werkelijke kansen op een baan. Wanneer hierover meer bekend is, kan bij het ontwerpen of verbeteren van werkloosheidsbeleid rekening worden gehouden met de rol die de sociale omgeving speelt bij het re-integratieproces van langdurig werklozen. Hoewel er nog geen sluitend bewijs is gevonden dat de sociale omgeving werkelijk van invloed is op iemands baankansen, lijkt dit onderzoek er namelijk op te wijzen dat werklozen meer profijt hebben van werkende burens dan van luie vrienden.

6. Literatuurlijst

- Aguilera, M.B. (2002). The impact of social capital on labor force participation: Evidence from the 2000 Social Capital Benchmark Survey. *Social Science Quarterly*, 83: 853-874.
- Asch, S.E. (2003). Effects of Group Pressure Upon the Modification and Distortion of Judgements. In: L.W. Porter, H.L. Angle & R.W. Allen (red.): *Groups, Leadership, and Men*. Pittsburgh: Carnegie, 295-303.
- Axelrod, R.M. (1984). *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.
- Axelrod, R.M. (1986). An Evolutionary Approach to Norms. *American Political Science Review*, 80: 1095-1111.
- Baker, W.E. (1990). Market Networks and Corporate Behavior. *American Journal of Sociology*, 96: 589-625.
- Bendor, J. & P. Swistak (2001). The Evolution of Norms. *American Journal of Sociology*, 106 (6): 1493-1545.
- Berkel, R. van, A. Brand & J. Maaskant (1996). *Uitgeschreven of Afgeschreven? Werklozen Door de Tijd Gevolgd*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Bourdieu, P. (1985). The Forms of Capital. In: J.G. Richardson (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood, 241-256.
- Bourdieu, P. (1989). *Opstellen over Smaak, Habitus en het Veldbegrip*. Amsterdam: Van Gennep.
- Burt, R.S. (1992). *Structural Holes*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Burt, R.S. (2001). Structural holes versus network closure as social capital. In: N. Lin, K. Cook & R.S. Burt (red.): *Social Capital: Theory and Research*. New York: Aldine De Gruyter, 31-56.
- CBS (2011a). *Werkloze en Werkzame Beroepsbevolking per Maand*. Centraal Bureau voor de Statistiek, 17-03-2011. Geraadpleegd op 19-04-2011.
- CBS (2011b). *Algemene Bijstand; Uitkeringen op Grond van de WWB*. Centraal Bureau voor de Statistiek, 28-02-2011. Geraadpleegd op 10-05-2011.
- CBS (2011c). *Personen met een Uitkering; naar Geslacht, Leeftijd en Herkomstgroepering*. Centraal Bureau voor de Statistiek, 11-04-2011. Geraadpleegd op 24-06-2011.
- CBS (2011d). *Beroepsbevolking; Geslacht en Leeftijd*. Centraal Bureau voor de Statistiek, 16-02-2011. Geraadpleegd op 30-05-2011.
- Clark, A. (2003). Unemployment as a Social Norm: Psychological Evidence from Panel Data. *Journal of Labor Economy*, 21: 323-351.
- Coleman, J.S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94: 95-120.
- Coleman, J.S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

- Echelt, P. en S. Hoff (2008). *Wel of niet aan het Werk: Achtergronden van het Onbenut Arbeidspotentieel Onder Werkenden, Werklozen en Arbeidsongeschikten*. Den Haag: SCP.
- Echelt, P. van (2010). *Een Baanloos bestaan. De Betekenis van Werk voor Werklozen, Arbeidsongeschikten en Werkenden*. Den Haag: SCP.
- Engbersen, G. (1990). *Publieke Bijstandsgeheimen. Het Ontstaan van een Onderklasse in Nederland*. Leiden/Antwerpen: Stenfert Kroese.
- Engbersen, G. (2002). Sociaal Kapitaal. In: L. Verplanke, R. Engbersen, J.W. Duyvendak, E. Tonkens & K. van Vliet (red): *Open Deuren. Sleutelwoorden van Lokaal Sociaal Beleid*. NIWZ / Verweij-Jonker Instituut, 137-141.
- Feather, N. T. (1992). Expectancy-value Theory and Unemployment Effects. *Journal of Occupational and Organisational Psychology*, 65: 315-320.
- Feather, N.T. & G.W. O'Brien (1987). Looking for Employment: An Expectancy-Valence Analysis of Job-Seeking Behavior Among Young People. *British Journal of Psychology*, 78 (2): 251-272.
- Feld, S. (1981). The focused organization of social ties. *American Journal of Sociology*, 86 (5): 1015-1053.
- Fernández-Kelly, M.P. (1995). Social and Cultural Capital in the Urban Ghetto: Implications for the Economic Sociology of Immigration. In: A. Portes (red.): *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship*. New York: Russell Sage, 213-247.
- Flap, H.D. & F. Tazelaar (1988). De Rol van Informele Sociale Netwerken op de Arbeidsmarkt: Flexibilisering en Uitsluiting. In: H.D. Flap & W. Arts (red.): *De Flexibele Arbeidsmarkt: Theorie en Praktijk*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 48-64.
- Gaag, M.P.J. van der (2005). *Measurement of Individual Social Capital*. Amsterdam: F&N Bookservices.
- Gorter, C., P. Nijkamp & P. Rietveld (1993). Barriers to Employment: Entry and Re-Entry Possibilities of Unemployed Job Seekers in the Netherlands. *De Economist*, 141 (1): 70-95.
- Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78: 1360-1380.
- Granovetter, M. (1994) *Getting a Job: A study of contacts and careers*. Chicago: University of Chicago Press.
- Griffeth, R.W., P.W. Hom, L.S. Fink & D.J. Cohen (1997). Comparative Tests of Multivariate Models of Recruiting Sources Effects. *Journal of Management*, 23 (1): 19-36.
- Haynie, D.L. (2001). Delinquent Peers Revisited: Does Network Structure Matter? *American Journal of Sociology*, 4: 1013-1057.
- Haynie, D.L. (2002). Friendship Networks and Peer Delinquency: The Relative Nature of Peer Delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 18 (2): 99-134.
- Hoff, S. (1998). Armoede en Sociale Relaties. In: G. Engbersen, J.C. Vrooman & E. Snel (red.): *Effecten op Armoede*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 115-128.
- Hoof, J. van (2006). Arbeidsethos in Verandering. In: J. Ruysseveldt & J. van Hoof (red.): *Arbeid in verandering*. Kluwer/Open Universiteit Nederland, 257-280.

- Hoof, E. van & M. Ottervanger (2007). Verklarende Factoren van Werkzoekgedrag en Werkhervatting. *Instituut voor Psychologie, Erasmus Universiteit Rotterdam*.
- Hortulanus, R.P., A. Machielse & L. Meeuwesen (2003). *Sociaal Isolement. Een Studie over Sociale Contacten en Sociaal Isolement in Nederland*. 's-Gravenhage: Elsevier Overheid.
- Hoye, G. van, E.A.J. van Hooft & F. Lievens (2009). Networking as a Job Search Behaviour: a Social Network Perspective. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82: 661-682.
- Josten, E. (2010). *Minder Werk voor Laagopgeleiden? Ontwikkelingen in Baanbezit en Baankwaliteit 1992-2008*. Den Haag: SCP.
- Lewis, O. (1968). The Culture of Poverty. In: D. P. Moynihan (red.): *On Understanding Poverty: Perspectives from the Social Sciences*. New York: Basic Books, 187-200.
- Lin, N. & M. Dumin (1986). Access to Occupations through social ties. *Social Networks*, 8: 365-385.
- Lin, N. (1999). Social Networks and Status Attainment. *Annual Review of Sociology*, 25: 467-487.
- Lin, N. (2000). Inequality in Social Capital. *Contemporary Sociology*, 29: 785-795.
- Lindenberg, S. (2001). Social Rationality Versus Rational Egoism. In: J. Turner (red.): *Handbook of Sociological Theory*. New York: Kluwer Academic/Plenum, 635-638.
- McDonald, S., N. Lin & D. Ao (2009). Networks of Opportunity: Gender, Race, and Job Leads. *Social Problems* 56 (3): 385-402.
- McPherson, M., L. Smith-Lovin & J.M. Cook (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27: 415-444.
- Moerbeek, H.H.S. (2001). *Friends and Foes in the Occupational Career. The Influence of Sweet and Sour Social Capital on the Labour Market*. Nijmegen: ICS dissertation.
- Montgomery, J.D. (1992). Job Search and Network Composition: Implications of the Strength-of-Weak-Ties Hypothesis. *American Sociological Review*, 57: 586-596.
- Mouw, T. (2003). Social capital and finding a job: Do contacts matter? *American Sociological Review*, 68: 868-898.
- Musterd, S. & R. Andersson (2006). Employment, social mobility and neighborhood effects. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30(1): 120-140.
- Offe, C. (2006). Some Contradictions of the Modern Welfare State. In: C. Pierson & F.G. Castles (red.): *The Welfare State Reader*. Cambridge/Malden: Polity Press. 66-75.
- Parks-Yancy, R., N. DiTomaso & C. Post (2009). How Does Tie Strength Affect Access to Social Capital Resources for the Careers of Working and Middle Class African-Americans? *Critical Sociology*, 35 (4): 541-563.
- Pierson, C. (2007). *Beyond the Welfare State. The New Political Economy of Welfare*. Cambridge: Polity Press.
- Pinkster, F.M. (2007). Localized Social Networks, Socialisation and Social Mobility in a Low-income Neighbourhood in the Netherlands. *Urban Studies*, 44 (13): 2587-2603.

- Pinkster, F.M. (2008). *De Sociale Betekenis van de Buurt. Een Onderzoek naar de Relatie tussen het Wonen in een Arme Wijk en Sociale Mobiliteit*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Pinkster, F.M. (2009). Neighborhood-Based Networks, Social Resources, and Labor Market Participation in Two Dutch Neighborhoods. *Journal of Urban Affairs*, 31 (2): 213-231.
- Portes, A. (1998). Social capital. Its origins and application modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24: 1-24.
- Putnam, R.D. (1993). The Prosperous Community: Social Capital and Public Life. *American Prospect*, 13: 35-42.
- RVO (2008). *Re-integratie van Langdurig Uitkeringsafhankelijke Cliënten op de Arbeidsmarkt*. Re-integratie Verbeteronderzoek, 2008. Geraadpleegd op 24-05-2011. www.verbeteronderzoek.nl
- Schuyt, C.J.M. & C.A. Voorham (2000). *Sociale Uitsluiting*. Amsterdam: SWP.
- Seidel, M.D., J.T. Polzer & K.J. Stewart (2000). Friends in High Places: The Effects of Social Networks on Discrimination in Salary Negotiations. *Administrative Science Quarterly*, 45:1-24.
- Sherif, M. (1936). *The Psychology of Social Norms*. New York: Harper.
- SIG (2011). *Missie*. Stichting Instituut Gak, 2011. Geraadpleegd op 10-05-2011. www.instituutgak.nl.
- Stavrova, O., T. Schlösser & D. Fetchenhauer (2011). Are the Unemployed Equally Unhappy All Around the World? The Role of the Social Norms to Work and Welfare State Provision in 28 OECD Countries. *Journal of Economic Psychology*, 32: 159-171.
- Tazelaar, F. & M. Sprengers (1984). Werkloosheid en Sociaal Isolement. *Sociologische Gids*, 31: 48-79.
- Ultee, W.C., W.A. Arts & H.D. Flap (2003). *Sociologie: Vragen, Uitspraken, Bevindingen*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.
- Unger, D.G. & A. Wandersman (1985). The Importance of Neighbors: The Social, Cognitive, and Affective Components of Neighboring. *American Journal of Community Psychology*, 13 (2): 139-169.
- Vansteenkiste, M., W. Lens, H. de Witte & N.T. Feather (2005). Understanding Unemployed People's Job Search Behaviour, Unemployment Experience and Wellbeing: A Comparison of Expectancy-Value Theory and Self-Determination Theory. *British Journal of Social Psychology*, 44: 269-287.
- Verhoeven, P.S., W. Jansen & F. Tazelaar (2000). Sociaal Kapitaal van Mannen en Vrouwen op de Arbeidsmarkt. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 16: 49-67.
- Vrooman, C. (2009). *Werkloos in Crisistijd. Baanverliezers, Inkomensveranderingen en Sociale Gevolgen; een Verkenning*. Den Haag: SCP.
- Wanberg, C.R., R. Kanfer, & J.T. Banas, (2000). Predictors and outcomes of networking intensity among unemployed job seekers. *Journal of Applied Psychology*, 85: 491-503.
- Wanberg, C.R., T.M. Glomb, Z. Song & S. Sorenson (2005). Job-Search Persistence During Unemployment: A 10-Wave Longitudinal Study. *Journal of Applied Psychology*, 90 (3): 411-430.
- Wellman, B. & S. Wortley (1990). Different Strokes From Different Folks: Community Ties and Social Support. *American Journal of Sociology*, 96: 558-588.